

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas Sayısı:1973/3

Karar Sayısı:1973/37

Karar Günü:18, 19 ve 20 Aralık 1973

Resmi Gazete tarih/sayı:18.6.1974/14919

İptal davasını açan : Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu.

İptal davasının konusu : 2 Aralık 1972 günlü, 14379 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 22/11/1972 günlü, 1630 sayılı Dernekler Kanununun 2., 4., 6., 10., 11., 13., 20., 31., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 42., 46., 53., 56., 63 ve 70 maddelerinin kimi kurallarının Anayasanın 10., 11., 12., 13., 14., 18., 19., 21., 22., 23., 24., 29. 33. ve 56. maddelerinin kimi kurallarına aykırı olduğu ileri sürülmüş; yine Anayasanın değişik 147. değişik 149. ve 150. maddelerine dayanılarak iptalleri istenilmiştir.

II- Metinler:

1 - 1630 Sayılı Dernekler Kanununun Anayasa aykırılığı ileri sürülen kuralları kapsayan maddeleri :

22/11/1972 günlü, 1630 sayılı Dernekler Kanununun Anayasaya aykırılığı ileri sürülen kurallarla ilgili 2., 4/son, 6., 10., 11., 15., 20., 35/I. C - II. a, 36. 37., 38. 39. 40. 42/1, 46/1, 2, 53, 56/a, e. 63. ve 70 maddeleri - 2 Aralık 1972 günlü 14379 sayılı Resmî Gazetede ki metne göre - şöyledir:

"Madde 2 - Medeni hakları kullanma ehliyetini haiz ve 18 yaşını bitirmiş bulunan herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Ancak;

a) 13/7/1965 gün ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 111 nci maddesinin (B) fıkrası gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya çıkarılmayıp da bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri, çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesinin kararının kendilerine yazılı ile bildirilmesinden itibaren beş yıllık süre içinde;

b) Ağır hapis cezasına veya taksirli suçlar hariç olmak üzere beş yıldan fazla hapis cezasına mahkûm olanlar ile yüz kızartıcı suçlardan yahut bu Kanunla kurulması yasaklanan dernekleri kurmak veya idare etmek suçlarından birinden kesin olarak hüküm giymiş olanlar;

Dernek kuramazlar."

"Madde 4/son - Üniversite, fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler veya yüksek okullar ile sair her türlü resmi veya özel eğitim ve öğretim müesseselerinde birden fazla öğrenci derneği kurulamaz."

"Madde 6 - Bu kanunun 10 ve 11 inci maddeleri hükümleri saklı kalmak üzere;

a) Uluslararası faaliyette bulunmak amacıyla dernek kurulamaz.

b) Türkiyede kurulan dernekler, yurt dışında kurulmuş ulusal veya uluslararası dernek veya teşekküllere katılamaz.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

c) Merkezi yurt dışında bulunan derneklerin Türkiyede şubesi açılmaz."

"Madde 10 - Uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasında fayda görülen hallerde:

a) Uluslararası faaliyette bulunma amacını güden derneklerin kurulması;

b) Mevcut derneklerin bu yönde faaliyette bulunması;

c) (a) ve (b) bentlerinde sözü geçen derneklerin yurt dışında şube açması veya yurt dışındaki benzer amaçlı dernek veya teşekküllere katılması;

Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır.

Yurt dışındaki bir dernek veya teşekküle katılmak isteyen dernekler, bu kuruluş statüsünü İçişleri Bakanlığına vermeye mecburdurlar.

Türkiyedeki derneklerin katıldığı veya işbirliği yaptığı yabancı dernek veya teşekküllerin, kanunlarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kuruluş amaçlarıyla bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması halinde, Türkiyede kurulmuş derneğin bu dernek veya teşekküllerle olan ilişkilerine İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla son verilir."

"Madde 11 - Yurt dışında kurulan ve uluslararası beraberlik ve işbirliği sağlamak amacını güden derneklerin:

a) Türkiyede şube açmalarına;

b) 10 uncu madde uyarınca kurulmalarına veya uluslararası faaliyette bulunmalarına Bakanlar Kurulunca izin verilen dernek, federasyon veya konfederasyonlara katılmalarına yahut işbirliğinde bulunmalarına;

Yapılan işbirliği ve yürütülen müşterek faaliyetlerin faydalı olacağına kanaat getirilmesi halinde, mütekabiliyet şartıyla, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilebilir.

Yukarıdaki fıkrada söz konusu edilen derneklerin, Kanunlarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kuruluş amaçlarıyla bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması halinde, açılmış şubelerinin kapatılmasına veya verilen iznin geri alınmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir."

"Madde 15 - Dernek kurma hakkına sahip herkes derneklere üye olabilir. Ancak öğrenci olmayanlar ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler öğrenci derneklerine üye olamazlar.

Yabancıların derneklere üye olabilmeleri için, Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancıların Türkiyede ikâmet etme hakkına sahip bulunması da gereklidir. Fahri üyelik için ikâmet şartı aranmaz.

Üyelik için yapılan müracaatları dernek yönetim kurulu en geç 30 gün içinde karara bağlar.

Öğrenci derneği üyesi iken öğrencilik sıfatı sona erenlerle derneklere üye olma hakkını kaybedenlerin, kayıtlı buldukları derneklerdeki üyelikleri de sona erer. Bu durumların tespiti halinde üyelik kaydı dernek yönetim kurullarınca silinir."

"Madde 20 - Genel kurul toplantıları dernek merkezinin bulunduğu yerden başka bir yerde yapılamaz.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Öğrenci dernekleri genel kurul toplantıları, resmi veya özel öğretim kurumlarında veya yurt binalarında yapılamaz."

"Madde 35 - 1. Dernekler :

.....

c) Silâhlı Kuvvetler hizmetleri ve Silâhlı Kuvvetler personelinin bütün hakları ile ilgili kanuni hükümlerin uygulanmasına veya yeni hükümler konmasına dair faaliyette bulunamazlar.

II - a) Dernek yöneticileri derneği temsilen dernek amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamaz veya beyanda bulunamazlar ve dernek mensuplarını da bu yolda harekete teşvik edemezler.

"Madde 36 - Dernekler, askerliğe, savunma ve sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitim faaliyetlerine girişemezler veya üyeleri için özel kıyafet veya üniforma yahut kolbağı veya benzer işaretler ihdas edemezler.

Bakanlar Kurulu birinci fıkrada yazılı faaliyetlerin tamamı ve ya bir kısmı ile meşgul olma iznini uygun gördüğü derneklere verebilir."

"Madde 37 - Derneklerin merkez ve şubelerinde veya bunlara bağlı müessese veya eklentilerinde her nevi silâh veya patlayıcı madde yahut tecavüz veya müdafaada kullanılan her türlü kesici veya delici veya bereleyici alet veyahut yakıcı veya aşındırıcı yahut yaralayıcı ecza ve diğer her türlü zehir veya gazları o bulundurulmaları yasaktır.

Ancak, avcılık ve spor derneklerinde meşguliyetlerinin gerektirdiği ve 36 ncı maddede yazılı faaliyetlerde bulunmasına izin verilmiş olan derneklere de eğitim ve öğretim için gerekli olan silâhlann sağlanması ve bulundurulmasına içişleri Bakanlığınca izin verilebilir, izin belgesinde silâhların cinsi, niteliği ve miktarı açıkça belirtilir."

"Madde 38 - Dernek, federasyon ve konfederasyonların, yabancı ülkelerdeki dernek ve kuruluşların üyelerini Türkiyeye davet etmesi veya yabancı derneklerin davetlerine uyararak üyelerini veya temsilcilerini yurt dışına göndermesi, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak içişleri Bakanlığınca verilecek izne bağlıdır."

"Madde 39 - Dernekler, dernek şubeleri ve derneklerin teşkil ettiği federasyon ve konfederasyonlar, yetkili organlanca karar verilmeden bildiri, beyanname veya benzeri yayımlar yapamazlar.

Yukarıdaki fıkrada belirtilen kuruluşlar adına yayımlanacak bildiri, beyanname veya benzeri yayınlarda, bu konuda alınan kararı tasvibeden üyelerin veya o kuruluşun yetkili organlarınca tayin ve tespit edilen kişi veya kişilerin adı, soyadı ve imzalarının bulunması şarttır.

Yayımlanacak bildiri, beyanname veya benzeri yayımların ve bu konuda alınan kararın bir nüshasının, yayımın ihbarı maksadiyle, alındı belgesi karşılığında mahalli Cumhuriyet Savcılığına, diğer nüshasının da aynı gün mahalli mülkiye amirliğine verilmesi zorunludur.

Birinci fıkrada sayılan kuruluşlar tarafından hazırlanan bildiri, bayanname veya benzeri yayınları yayımlayacak basın organlarının ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun yetkilileri, Cumhuriyet Savcılığınca verilecek alındı belgesinin bir örneğini almadan, bildiri beyanname ve benzerlerini basamaz veya yayımlayamazlar.

Yukarıdaki hükümler siyasi partiler hakkında uygulanmaz."

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

"Madde 40 - Derneklerin işlemleri, defterleri, hesapları ve faaliyetleri içişleri Bakanlığınca veya dernek merkezi veya şubesinin bulunduğu yerin en büyük mülkiye âmiri tarafından bizzat veya görevlendireceği memurlar aracılığı ile dernek, merkez, müessese veya eklentilerinde her zaman denetlenebilir.

Bu denetleme, derneğin amacı ile ilgili bulunan bakanlık veya bakanlıklar tarafından da yapılabilir.

Denetleme sırasında görevli memurlar tarafından istenecek her türlü defter, belge ve işlemler yazıların, dernek yetkilileri tarafından gösterilmesi veya verilmesi zorunludur.

"Madde 42/1- Kolluk kuvvetleri derneklerin merkez ve şubelerinin yönetim yerleri, müesseseleri ve her çeşit eklentilerine mahallî mülkiye âmirinin yazılı emriyle her zaman girebilirler."

"Madde 46/1, 2 - Feshedilen veya münfesi hale düşen derneklerin, mal ve paralarının tasfiyesi, dernek tüzüklerinde gösterilen esaslara göre yapılır.

Mahkemece kapatılan derneklerin bütün para ve malları Hazineye intikal eder."

"Madde. 53 - Demekler adlarında, (Türk), (Türkiye), (Milli), (Cumhuriyet) ve (Atatürk) kelimeleri ile bunların baş veya sonlarına getirilen eklerle teşkil edilecek kelimeleri Bakanlar Kurulu kararı ile kullanabilirler.

Öğrenci dernekleri, kuruldukları fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler ve yüksek okullar ile diğer yüksek okullar ve her türlü resmî ve özel eğitim, öğretim müesseselerinin ismini alırlar.

Bu adlarla, her ne suretle olursa olsun başkaca dernek kurulamaz."

Madde 56 - Hükümet komiserinin görev ve yetkileri şunlardır.

a) Genel Kurul Çağırışının usulüne uygun yapıp yapılmadığı incelemek.

e) Sükûn ve düzeni bozacak eylemlerin, toplantının devamını imkânsız kılacak bir şekil alması halinde toplantıyı tatil etmek ve gerekirse kolluk kuvvetlerinden zor kullanılmasını istemek.

"Madde 63 - Bu Kanunun 2 nci maddesinin (a) ve (b) bentleri gereğince dernek kurma hakkına sahip olmadıkları halde dernek kuranlar bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır ve dernek kapatılır."

"Madde 70 - Bu Kanunun 38 inci maddesiyle 39 uncu maddesinin birinci fıkrasına aykırı hareket edenler ve 39 uncu maddenin 2, 3 ve 4 üncü fıkrasıyla 40 inci maddesinin 3 üncü fıkrası ve 52 inci maddesindeki mecburiyetleri yerine getirmeyenler hakkında bir aydan altı aya kadar hapis cezası hükmolünür ve her halde derneğin kapatılmasına karar verilir."

2 - Davacının dayandığı Anayasa kurallara :

1630 sayılı Dernekler Kanununun kimi kurallarının Anayasaya aykırı olduğu yolundaki iddiaları desteklemek üzere davacının ileri sürdüğü Anayasanın 10. 11. 12. 13. 14. 18. 19. 21,22/1, 2, 3, 4, 23, 24, 29 33/5, 6 ve 56/1, 2, maddeleri aşağıda yazılı olduğu gibidir:

"Madde 10 - Herkes, Kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez vazgeçilmez, temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar."

"Değişik madde 11 - Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.

Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz.

Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.

"Madde 12 - Herkes, din ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefî inanç din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz."

"Madde 13 - Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilir."

"Madde 14 - Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan hürriyeti ile bağdaşmayan ceza konulamaz."

"Madde 18 - Herkes, seyahat hürriyetine sahiptir; bu hürriyet, ancak milli güvenliği sağlama ve salgın hastalıkları önleme amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Herkes, dilediği yerde yerleşme hürriyetine sahiptir; bu hürriyet, ancak milli güvenliği sağlama, salgın hastalıklara önleme, kamu mallarının koruma, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorunluğuyla ve kanunla sınırlanabilir.

Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir."

"Değişik madde 19 - Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, Kimse dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.

Din, eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Kimse, Devletin sosyal, iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasi veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dini ve din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında, kanunun gösterdiği hükümler uygulanır ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır."

"Madde 21 - Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Eğitim ve öğretim; Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.

Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir.

Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz."

"Değişik madde 22/1, 2, 3, 4 - Basın hürdür; sansür edilemez. Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın ve haber alma hürriyeti, ancak Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, kamu düzenini, milli güvenliği ve milli güvenliğin gerektirdiği gizliliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek veya yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir.

Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için kamınla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek kararlar saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz.

"Madde 23 - Gazete ve dergi çıkarılması, önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Gazete ve dergilerin çıkarılması, yayımı, mali kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili şartlar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasi, iktisadi,, mali ve teknik kayıtlar koyamaz.

Gazete ve dergiler, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre faydalanır."

"Madde 24 - Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz; sansür edilemez.

Türkiyede yayımlanan kitap ve broşürler, 22 inci maddenin 5 inci fıkrası hükümleri dışında, toplatılmaz."

"Değişik madde 29 - Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil ve usuller kanunda gösterilir. Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması maksadiyle sınırlar koyabilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernekler, kanunun gösterdiği hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması bakımından

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

gecikmede sakınca bulunan hallerde de, hâkim kararına kadar kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir."

"Madde 33/5, 6 - Ceza sorumluluğu şahsidir.

Genel müsadere cezası konulamaz."

"Madde 56/1, 2 - Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkına sahiptir.

Siyasi partiler, önceden izin almadan kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar.

III - İlk inceleme:

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 15. maddesi uyarınca 8/2/1973 gününde Muhittin Taylan, Avni Givda, Fazıl Uluocak, Sait Koçak, Nuri Ülgenalp, Şahap Arıç, Ahmet Akar, Halit ZARBUN, Ziya Önel, Abdullah Üner, Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Lûtfi Ömerbaş, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun katılmalarıyla yapılan ilk inceleme toplantısında aşağıda açıklanan konular üzerinde durulmuş ve yine aşağıda açıklanan sonuçlara varılmıştır:

1 - Davanın Yasa kurallarına uygun olarak açılıp açılmadığı konusu:

a) Kimi kuralları Anayasaya aykırılık iddiasıyla dava konusu edilen 22/11/1972 günlü, 1630 sayılı Dernekler Kanunu 2 Aralık 1972 günlü, 14379 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Dava dilekçesi Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterliğince 26/1/1973 gününde kaleme havale edilerek 206 sıra ve 1973/3 esas sayısını almış bulunmaktadır. 22/4/1962 günlü, 44 sayılı Kanunun 26. maddesinin birinci fıkrasına göre dava o günde açılmış sayılacağı için yasal süresi içindedir.

b). Dava dilekçesine bağlı Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu Genel Kurulu Başkanlık Divanınca düzenlenen tutanak - karardan bu grubun 116 üye tamsayısından 111 üyenin katılmasıyla 9/1/1973 gününde yapılan 9. Birleşim toplantısında 1630 sayılı Kanunun 2. 4. 6. 10. 11. 15. 20. 35, 36, 37, 38, 39, 40. 42, 46, 51, 53, 56, 63. ve 70. maddeleri Anayasaya aykırı görülerek Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmasına ve bu konuda Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi Grup Başkanının ve Başkanvekillerinin yetkilendirilmesine 101 olumlu oyla karar verildiği anlaşılmaktadır'

Dava, C. H. P. T. B. M. M. Grup Başkanı Bülent Ecevit, CHP Cumhuriyet Senatosu Grup Başkanvekilleri Salih Tanyeri, Hıfzı Oğuz Bekata, C. H. P. Millet Meclisi Grup Başkanvekilleri Hüdayi Oral ve Ahmet Durakoğlu tarafından açılmıştır. Dava dilekçesindeki imzalar Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Zatişleri Müdürlüklerince onanlıdır. Ayrıca dava dilekçesini imzalayanların kimliklerini belgeleyen Cumhuriyet Senatosu Başkanlığının 25/1/1973 günlü, 1130 sayılı ve Millet Meclisi Başkanlığının 25/1/1973 günlü, 7254 sayılı yazıları ve ilişkileri dilekçeye eklidir. Dosyanın eksikliği yoktur.

c) Durum Anayasanın değişik 147. değişik 149. ve 150. ve 44 sayılı Kanunun 21.. 22., 25. ve 26. maddelerine uymaktadır.

2 - İptal davasının kapsamı :

Dava dilekçesinin "olay" ve "gerekçe" bölümleri ile C. H. P. T. B. M. M. Grubunun yetki verme kararı bir arada incelenerek iptal davasının 1630 sayılı Kanunun:

2. Maddesinin (a) ve (b) bentlerine,

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

4. Maddesinin son fıkrasına,

6. Maddesine,

10. Maddesinin (Yurt dışındaki bir dernek veya teşekküle katılmak isteyen dernekler, bu kuruluş statüsünü içişleri Bakanlığına vermeğe mecburdurlar.) fıkrası dışındaki kurallarına,

11. Maddesinin son fıkrasına,

15. Maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesine (2./a, b iptal edilmezse) ve ikinci cümledeki (ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler) deyimine,

20. Maddesinin birinci fıkrasına,

35. maddesinin I sayılı bendinin (c) fıkrasında yer alan (ve Silâhlı Kuvvetler personelinin bütün hakları) deyimine ve II sayılı bendinin (a) fıkrasına,

36. Maddesinin ikinci fıkrasına,

37. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan (ve 36 nca maddede yazılı faaliyetlerde bulunmasına izin verilmiş olan derneklerde de eğitim ve öğretim için gerekli olan) deyimine.

38. Maddesine,

39. Maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarına,

40. Maddesinin birinci fıkrasına,

42. Maddesinin birinci fıkrasına,

46. Maddesinin ikinci fıkrasına,

53. Maddesinin son fıkrasına,

56. Maddesinin (a) ve (e) bendlerine,

63. maddesindeki (ve dernek kapatılır) kuralına,

70. Maddesinin sonunda yer alan (ve her halde derneğin kapatılmasına karar verilir.) kuralına,

Yönelmiş sayılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

3 - İlk inceleme sonunda verilen karar:

Dosyanın eksikliği bulunmadığı anlaşıldığından Anayasanın değişik 147., değişik 149., 150. ve 44 sayılı Kanunun 21., 22., 25., 26. maddelerine uygun görülen işin esasının yukarıda belirtilen kapsam içinde incelenmesine 8/2/1973 gününde oybirliğiyle karar verilmiştir.

IV - Esasın incelenmesi:

Davanın esasına ilişkin rapor, dava dilekçesi ve ekleri, 1630 sayılı Kanunun Anayasaya aykırılığı ileri sürülen kuralları, dayanan Anayasa maddeleri, bunlara ilişkin gerekçeler ve başka yasama belgeleri dava ile ilişkisi bulunan öteki metinler okunduktan sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

A - Dava konusu kuralların Anayasaya aykırılığı sorunu:

1630 sayılı Kanunun, iptal davasının yönelmiş sayılması gerektiği sonucuna varılan kuralları aşağıda ayrı ayrı incelenip tartışılacaktır.

1 - 1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin (a) ve (b) bentleri :

1630 sayılı Kanunun 15. maddesinde dernek kurma hakkına sahip herkesin demeklere üye olabileceği yazılıdır. Davacı, Kanunun dernek kuramayacak kimselere ilişkin kurallarının Anayasaya aykırılığını ileri sürerken Kanunda dernek kurmakla derneğe üye olmanın koşulca birbirine bağlanmış bulunmasından doğan duruma da ağırlık vermiştir. Dernek kuruculuğu ile üyeliği arasında açık nitelik, önem sorum ayrımları vardır ve onun için de ayrı düzenlemelere konu edilmeleri gerekir. Bu nedenle derneklere üye olma koşulları yeri gelince tartışılacağından aşağıda dernek kuramıyacaklara ilişkin kurallar, bunların üye olmayı da kapsadığı bir yana bırakılarak ve yalnızca kuruculuğu düzenlemesi yönünden ele alınarak, incelenecektir.

a) 1630 sayılı Yasanın 2. maddesinin (a) ve (b) işaretli bendlerinde kimlerin dernek kuramıyacakları belirlenmiştir, (a) bendine göre 13/7/1965 günlü, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 111. maddesinin (B) fıkrası gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya çıkarılmayıp da bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri beş yıl dernek kuramazlar.

648 sayılı Kanunun ilgili kuralları (111./3 - A, B; 83. - 107. maddeler) incelenince görülür ki bir siyasi parti üyesinin Siyasi partiler Kanununun 111. maddesinin (B) fıkrası uyarınca siyasi partiden kesin olarak çıkartılması veya çıkartılmayıp da partinin kapatılmasına sebep olması her şeyden önce bu Kanunun Dördüncü Kısmında yer alan Cumhuriyetin, milli devlet niteliğinin, lâik devlet niteliğinin, Atatürk devrimciliğinin, demokratik düzenin ve meşruluk temelini, genel ahlâk ve adabın korunması için konulmuş parti yasaklarına aykırı eylemlerde bulunmasına bağlıdır. Bu yüzden bir siyasi partiden kesin olarak çıkartılan veya çıkartılmayıp da bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan kimseler çakarınma kararının veya Anayasa Mahkemesinin kapatma kararının kendilerine yazı ile bildirilmesinden başlayarak beş yıl süre ile başka hiçbir siyasi partiye alınamaz, parti kurucusu olamaz ve seçimlerde parti listelerinde bağımsız aday gösterilemezler. Dava ve inceleme konusu kural bu gibileri ayrıca yine beş yıl süre ile dernek kurmak hakkından da yoksun bırakmaktadır.

Dernekler konusunda Anayasa ilkesi (değişik madde 29) herkesi önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip kılmaktadır. Kanun ancak Devletin Ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması maksadıyla bu hakka sınırlar koyabilir, inceleme konusu kuralda sözü geçenlerin beş yıl süre ile dernek kurmaktan yasaklanması dernek kurma hakkına konulmuş bir sınırdır. Bu sınırlamanın Anayasaya uygun veya aykırı olduğunun saptanabilmesi için 1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin (a) bendinde Anayasada dernek kurma hakkının sınırlandırılabilmesi bakımından öngörülen maksatların güdülmüş olup olmadığının, başka bir deyimle 648 sayılı Kanunun 111. maddesinin (B) fıkrası uyarınca bir siyasi par.liden kesin olarak çıkarılan veya çıkarılmayıp da bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan kimselerin dernek kurmalarından, Devletin Ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, milli güvenlik, kamu düzeni ve genel ahlâk yönlerinin bir kanun sınırlaması ile korunmasını zorunlu kılacak biçimde sakıncalar doğup doğmayacağıının araştırılması gerekir.

Önce siyasi partilerle derneklerin, ayrı kanunlara bağlanmalarının da gösterdiği üzere, ayrı faaliyet alanlarının kuruluşları olduğuna işaret edilmesinde yarar vardır. Siyasi partiler, toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve mahalli idareler seçimleri yolu ile ve belirli görüşleri yönünde yönetmek, denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacını güden kuruluşlardır (648 sayılı Kanun - madde 1). 1630 sayılı Kanunun 1. maddesi

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

ise dernekleri kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere en az yedi kişinin bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri biçiminde tanımlamaktadır. Burada sözü edilen ortak erek siyasi partilerin kuruluş ereklerinin tüm dışındadır. O derecede ki siyasi parti konuları ile doğrudan doğruya uğraşmak bir yana, belli bir siyasi partiyi desteklemek veya aleyhinde çalışmak yahut siyasi partiler arasında işbirliği sağlamak veyahut T. B. M .M. veya mahalli idareler veya mahalle muhtarlık yahut ihtiyar heyeti seçimlerinde bir siyasi partiyi veya adaylarından birini veya birkaçını veyahut bağımsız bir adayı veya adayları desteklemek veya kazanmalarını önlemek yahut bunlar arasında işbirliği sağlamak gibi konuları dolaylı olarak ele almak ereğini güden derneklerin bile kurulması açık ve kesin olarak yasaklanmıştır (1630 sayılı Kanun - madde 4./2). Böyle bir yasaklama 648 sayılı Kanununun 2. maddesinde de vardır.

İki kuruluş yasalarca böylesine keskin çizgilerle birbirlerinden ayrıldıklarına göre siyasi parti alanında yasa dışına çıkmış bir kimsenin dernekler alanında da mutlaka zararlı olacağını önceden kabul etmekte bir isabet olamaz, iptali istenen kural en başta böyle bir görüşülme anlatımıdır. Öte yandan siyasi parti yasaklarına aykırı davranmış bir kimse bunun yasal sonucu olarak siyasi partiler yönünden hak yoksunluğuna zaten uğramıştır. Bu davranış bir ceza hükümlülüğüne de yol açmışsa ki böyle bir durum her zaman söz konusudur. - hükümlülük, 2. maddenin (b) bendinde yazılı ceza ve suçlara uygunluk oranında, ilgiliyi dernek kurma yönünden de hak yoksunluğuna uğratacaktır. 2. maddenin (a) bendinde öngörülen ve genellikle, ceza giymemiş yalnızca siyasi partiden çıkarılmış veya çıkarılmayıp da partinin kapatılmasına sebep olmuş kimselere yönelen yasak, böylelerini masum erekler güden dernekleri dahi kuramayacak duruma getirerek işi onları içinde buldukları toplumdan tecrit etmeğe kadar vardırırmaktadır ki bu tutumun sakıncaları açıklamayı gerektirmeyecek biçimde ortadadır.

2. Maddenin (a) bendinin konu aldığı kimselerin, siyasi partiden çıkarılmalarına veya partinin kapatılmasına yol açmış eylemlerin doğrultusunda erekler güden veya o yönde faaliyette bulunan dernekler kurmaları belki akla gelebilir. Ancak 1630 sayılı Kanunun, kurulması yasak derneklere ve yasak faaliyetlere ilişkin 4. maddesi ile 35. maddesinin I sayılı fıkrasının ve yasaklara uymamayı ceza yaptırımına bağlayan 64. maddesinin, böyle bir girişimi önleyecek ve engelleyecek bir kapsam ve nitelikte bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Görülüyor ki 1630 sayılı Kanununun 2. maddesinin (a) bendi ile dernek kurma hakkına konulan sınırdaki Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, milli güvenliği, kamu düzenini veya genel ahlâkı koruma gibi bir erek güdülmüş olduğu ileri sürülemez. Çünkü böyle bir korumayı zorunlu kılacak bir durumun oluşması söz konusu değildir. Bu nedenle kural Anayasanın değişik 29. maddesinin birinci fıkrasına aykırıdır, iptal edilmesi gerekir.

Kemal Berkem, Şahap.Arıç, İhsan Ecemiş ve Abdullah Üner bu görüşe ve Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu gerekçenin bir bölümüne katılmamışlardır.

b) 1630 sayılı yasanın 2. maddesinin (b) işaretli bendi dernek kurma hakkına birtakım hükümlülükler, başka deyimle kişisel durumlar yönünden bir sınırlama getirmektedir. Bu kurala göre:

Ağır hapis cezasına mahkûm olanlar;

Taksirli suçlar dışında beş yıldan çok hapis cezasına mahkum olanlar;

Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olanlar;

1630 sayılı Kanunla kurulması yasaklanan dernekleri kurmak veya idare etmek suçlarından hüküm giymiş olanlar,

Dernek kuramazlar.

aa) Bilindiği gibi dernekler, insanların tek tek gerçekleştirmeyi başarmağa güçlerinin yetmeyeceği ereklere varabilmek için böyle ortaklaşa bir erek güden kimselerin bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri ile oluşur. Onun içindirki bireylerden çok daha güçlü ve etkili, toplum içindeki yerleri önemli ve geniş çevreli olan kuruluşlardır. Bu nitelikleriyle de kamu düzenini yakından ilgilendirirler ve kurucularında belirli bir saygınlık ve güvenilirlik seviyesinin aranmasını gerektirirler. Kurucularda bu yönden bir eksiklik bulunmasının derneklerin saygınlık ve güvenilirliğini de zedeleyici ve sakıncalarını yerine göre kamu düzenine ve genel ahlâka da yansıtacağı ortadadır.

Ağır hapis veya beş yıldan çok hapis cezaları ile yahut yüz kızartıcı suçlardan hüküm giyme toplum çevresinde tepki ile karşılanacak ve kamu vicdanım incitecek nitelikte bir suçluluk durumunu oluşturur. Buradaki kısıtlama Anayasanın değişik 29. maddesinde dernek kurma hakkının sınırlanması için öngörülen ölçülere uygun düşmekte ve kapsamına göre hakkın özüne dokunur bir niteliği bulunmamaktadır. Öte yandan böyle bir sınırlamanın birtakım hükümlülerin yeniden iyi yurttaşlara dönüşmeleri ve toplum içinde tekrar itibar kazanmaları yollarını kapadığından söz edilmesine olanak yoktur. Çünkü bir hükümlü için toplumun gözünde yeniden saygınlık ve güvenilirlik kazanmağı sağlayacak tek yolun dernek kuruculuğu olmadığı ortadadır.

Özetlemek gerekirse; 1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin (b) işaretli bendinin ağır hapis, beş yıldan çok hapis cezalarıyla yahut yüz kızartıcı suçlardan hüküm giyenlere ilişkin bölümü Anayasaya aykırı değildir. Davanın kurala yönelen bölümü bu kapsam içinde reddedilmelidir.

Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu bu görüşe katılmamışlardır.

bb) 1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin (b) işaretli bendi bu kanunla kurulması yasaklanan dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından hüküm giymiş olanlara da dernek kuramayacaklar arasına katmaktadır.

Kurulması yasak dernekler Kanununun 4. maddesinde gösterilmiştir.

Bu maddeye göre:

aaa) Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak.

bbb) Dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak,

ccc) İnsan hak ve hürriyetini ortadan kaldırmak.

ççç) Kanunlara, kamu düzeni veya ahlâka aykırı faaliyette bulunmak,

ddd) Bölge, ırk, sınıf, din veya mezhep esasına veya adına dayanarak herhangi bir bölgenin veya ırkın yahut sınıfın veyahut din veya mezhep saliklerinin diğerlerine hakim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak,

eee) Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak, yahut memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek veya Devletin siyasi ve hukuki nizamlarını topyekûn yok etmek.

fff) Devletin sosyal, iktisadi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa din kurallarına dayandırmak veya siyasi yahut şahsi çıkar ve nüfuz sağlamak amacı ile her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmek veya kötüye kullanmak,

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

ggg) Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 153. maddesinde sayılan devrim kanunlarını kaldırmak, değiştirmek veya bu kanunlarla yasaklanan hususları ihya etmek.

hhh) Atatürkün şahsiyet ve faaliyetlerini yahut hatırasını kötülemek veya küçük düşürmek,

ııı) Belli bir siyasi partiyi desteklemek veya aleyhinde çalışmak, yahut siyasi partiler arasında işbirliği sağlamak, veyahut T. B. M. M. üyeliği veya mahalli idareler veya mahalle muhtarlığı yahut ihtiyar heyeti seçimlerinde bir siyasi partiyi veya adaylarından birini veya birkaçını veyahut bakımsız bir adayı veya adayları desteklemek veya kazanmalarını önlemek, yahut bunlar arasında işbirliği sağlamak,

j j j) Türkiye Devletinin şahsiyetini kötülemek veya küçültmek,

kkk) Suç işlemek veya suç işlemeyi teşvik yahut telkin etmek,

Amacını güden veya amacı birden fazla olan derneklerin kurulması yasaktır.

4. maddenin incelenmesi gösterir ki dernek kurmada, amacı birden çok olan derneklere ilişkin olanın dışında kalan yasaklar anayasal, düzene yönelebilecek tehdit ve tehlikeleri savmak, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, milli güvenliği, Kamu düzenini ve genel ahlâkı korumak kaygısı ile konulmuş sınırlamalardır. Bu sınırlamalara karşı gelerek yasak dernek kurmak veya yönetmek suçlarından hüküm giymiş ve böylece dernek kurmada güvenilir olmağı yitirmiş kimselerin görünürde pek masum erkekler güderek de olsa, yeniden dernek kurmalarında, kamu düzeni bakımından büyük sakıncalar bulunduğu ve inceleme konusu kuralla getirilen sınırlamanın kapsamına göre, hakkın özüne dokunur niteliği olmadığı kuşku yoktur. Buna karşılık yalnızca yasa içi birden çok amaç gütmek yüzünden yasa dışı olmuş bir derneği kurmak veya yönetmek suçlarından hüküm giyenlerin bir daha dernek kurucusu olmalarını engellemenin Anayasasının 29. maddesinde dernek kurma hakkına sınırlar konulması için öngörülen ölçülere uygun bir sınırlama olduğu düşünülemez.

Şu duruma göre 1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin (b) işaretli bendinin yasak dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından hüküm giyenlere ilişkin bölümü (amacı birden fazla olan dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından mahkûm olanlar) yönünden Anayasaya aykırıdır ve iptal edilmelidir.

Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil, Nihat O. Akçakayalıoğlu ve Ahmet H. Boyacıoğlu kuralın tüm(yasak dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından hüküm giyenler) yönünden Anayasaya aykırı olduğu ve iptali gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir,

2 - 1630 sayılı Kanunun 4. maddesinin son fıkrası:

1630 sayılı Kanunun 4. maddesinin son fıkrasına göre üniversite fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler veya yüksek okullar ile başka her türlü resmi veya özel eğitim ve öğretim kurumlarında birden çok öğrenci derneği kurulamaz.

Bu kuralın Anayasaya uygunluk denetimi yapılırken aynı Kanunun 35. maddesinin öğrenci derneklerinin güdeceği ereğe ve faaliyet alanına ilişkin II sayılı fıkrasının da gözönünde bulundurulması yerinde olacaktır.

Sözü edilen fıkraya göre öğrenci dernekleri her ne şekilde olursa olsun siyasi amaçla kurulamazlar. Öğrenci dernekleri ancak, kuruldukları eğitim ve öğretim kurumuna kayıtlı öğrencilerce, o kurum öğrencilerinin beden ve ruh sağlıklarının korunması, beslenme, çalışma, dinlenme ve boş zamanların değerlendirilmesi gibi sosyal veya eğitim ve öğretimle ilgili

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

ihtiyaçlarını karşılamak, öğrencileri kurum idaresi ve diğer kuruluşlar nezdinde temsil etmek amacıyla kurulabilir, öğrenci dernekleri hiçbir şekil ve surette siyasi veya öğrencilikle ilgili olmayan faaliyette bulunamazlar.

Pek yakın bir geçmişte öğrenci dernekleri arasında baş gösteren ve milli birliği tehdit edecek bir aşamayı bulan anlaşmazlık, hatta düşmanlıkların ve karşılıklı şiddet hareketlerinin acı izlenimlerinin etkisi altında ve bu türlü durum ve olayların yeniden ortaya çıkmasını engellemek kaygısı içinde düzenlendiğinde kuşku bulunmayan bu kuralla öğrenci derneklerinin güdecekleri erek ve faaliyet alanları böylece belirginleştirildikten sonra bir öğretim ve eğitim kurumunda aynı ereği güdecek ve aynı faaliyet alanında çalışacak birden çok öğrenci derneğine yer ve gerek olmayacağı ve üstelik birden çok derneğin giderek birtakım zararlı, huzur bozucu kutuplaşmalara ve çekişmelere yuvalık ve odaklık edecek duruma geleceği, öğretim kurumlarına kendi alanlarında destek ve öğrencilere yardımcı olmaları öngörülen bu kuruluşların kaygı ve tedirginlik kaynağına dönüşecekleri; bütün bunlardan da kamu düzeninin olumsuz yönde etkileneceği ortadadır.

Öte yandan iptali istenen fıkrada (madde 4/son) öğrencilerin öğretim kurumları dışında başka dernekler kurmalarını veya başka derneklere üye olmalarını engelleyen bir kural bulunmadığı gibi öğrenci haklarından yararlanabilmek için öğrenci derneğine girme zorunluğuda kanulmamış olduğundan "bir derneğe üye olmaya zorlanma", başka deyimle Anayasanın değişik 29. maddesinin ikinci fıkrasıyla bir çelişme de söz konusu değildir. Buradaki kısıtlama sözü geçen Anayasa maddesinde dernek kurma hakkının sınırlanması için öngörülen ölçülere uygun düşmekte ve kapsamına göre hakkın özüne dokunur bir niteliği bulunmamaktadır.

1630 Sayılı Kanununun 4. maddesinin son fıkrası Anayasaya aykırı değildir Davanın bu kurala yönelen bölümünün reddi gerekir.

Muhittin Tay lan, Kâni Vrana, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu bu görüşe katılmamışlardır.

3 - 1630 sayılı Kanununun 6.. 10., 11 maddeleri:

1630 sayılı Kanununun 6. maddesi, uluslararası faaliyette bulunmak amacıyla dernek kurulamayacağı, Türkiyede kurulan derneklerin yurt dışında kurulmuş ulusal veya uluslararası dernek veya teşekküllere katılamayacağı, merkezi yurt dışında bulunan derneklerin Türkiyede şube acamayacağı ilkesini getirmekte; ancak 10. ve 11. maddeler hükümlerini saklı tutmaktadır.

6. Maddedeki ilkeye istisna kuralları getiren 10. ve 11. maddeler incelenince görülecek olan şudur:

Uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasında fayda görülen durumlarda Bakanlar Kurulunun izni ile uluslararası faaliyette bulunma ereğini güden derneklerin kurulması, mevcut derneklerin bu yönde faaliyette bulunması, bu gibi derneklerin yurt dışında şube açması veya yurt dışındaki benzeri erek güden dernek veya kuruluşlara katılması olanak içindedir. Türkiyedeki derneklerin katıldığı veya işbirliği yaptığı dernek veya kuruluşların yasalarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan, yahut kuruluş erekleriyle bağdaşmayan faaliyette bulunması halinde Türkiyede kurulmuş derneğin bu dernek veya kuruluşlarla olan ilişkilerine içişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar kurulu kararıyla son verilir (madde 10).

Yurt dışında kurulan ve uluslararası beraberlik ve işbirliğini sağlamak ereğini güden derneklerin Türkiyede şube açmalarına veya uluslararası faaliyette bulunmalarına Bakanlar Kurulunca izin verilmiş dernek, federasyon veya konfederasyonlara katılmalarına yahut işbirliğinde bulunmalarına, yapılan işbirliği ve yürütülen ortaklaşa faaliyetlerin yararlı olacağı kanısına

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

varılması halinde, Mütakabiliyet şartıyla Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilebilir. Yurt dışında kurulan ve uluslararası beraberlik ve işbirliğini sağlamak ereğini güden derneklerin yasalarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kuruluş erekleri ile bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması halinde açılmış şubelerin kapatılmasına veya verilen izin geri alınmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir. (madde 11).

Görüldüğü üzere 1630 sayılı Kanunun 6., 10. ve 11. maddeleriyle kural olarak Türk ve yabancı derneklerin uluslararası faaliyetleri yasaklanmakta; ancak Bakanlar Kurulunca belirli koşullar altında bu faaliyetlere izin verilebilmekte ve gerektiğinde izin geri alınabilmektedir. Davacı böylece uluslararası faaliyet alanında dernek kurmada kesin yasak ve önceden izin alma düzeninin getirildiğini ve bunun da Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Davacının Anayasaya aykırılık iddiasının kapsamı içine 6. maddenin tümü. 10. maddenin yurt dışındaki bir dernek veya teşekküle katılmak isteyen dernekler, bu kuruluş statüsünü İçişleri Bakanlığına vermeye mecburdurlar) fıkrası dışındaki kuralları ve 11. maddenin son fıkrası girmektedir.

Uluslararası dernekçilik kendi içinde büyük sakıncalar, hatta tehlikeler saklayabilen bir alandır. Anayasa düzenine aykırı, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, milli güvenliği, kamu düzenini veya gsnel ahlâkı yıkmağa yönelmiş kimi akımların ve faaliyetlerin uluslararası çalışmak ereğiyle kurulan veya yurt dışındaki derneklere katılan Türk dernekleri, yahut yabancı derneklerin Türkiyedeki şubeleri yoluyla ve gizlice ülkeye sızıp yayılması ve milli bünyede telâfisi güç zararlara, hatta ağır tahriplere yol açması olasılığı ve olanağı her zaman için vardır.

Bütün bu sakıncaların önceden karşılanabilmesi ülke açısından uluslararası dernekçilik konusunda etkili bir denetimin kurulmasına bağlıdır. Uluslararası karşılıklı faaliyetin Bakanlar Kurulunun iznine bırakılması bugün için en elverişli bir denetim yolu olarak görünmekte ve böyle olunca da kural olarak uluslararası faaliyetin yasak edilmesi doğal bulunmaktadır. Uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasında ülke açısından yarar bulunup bulunmadığını, Türkiyedeki derneklerin katılacağı veya işbirliği yapacağı yabancı dernek veya kuruluşların yasalarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kuruluş amaçlarıyla bağdaşmayan faaliyetleri olup olmadığı konusunda derin araştırmalara girişme ve gerçeğe uygun sonuçlara varabilme bakımından, elindeki geniş ve çeşitli olanaklara göre "yürütme" nin en elverişli durumda bulunduğu da ortadadır.

Türk derneklerinin uluslararası faaliyette bulunabilmelerinde izin esasını benimsenince izin verilmesini uygun kılan durumda köklü değişiklik olması ve uluslararası işbirliğinin ülke için zararlı olmağa dönüşmesi halinde bu duruma yine izin merciince bir son verilmesini olağan saymak gerekir. Onun içindir ki 10. maddenin son fıkrasında "Türkiyedeki derneklerin katıldığı veya işbirliği yaptığı yabancı dernek veya teşekküllerin, kanunlarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kuruluş amaçlarıyla bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması halinde, Türkiyede kurulmuş derneğin bu dernek veya teşekküllerle olan ilişkilerine, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla son verilir." kuralı yer almıştır. Burada "ilişkiye son vermek" ten söz edildiğine ve böylece derneklerin hâkim kararıyla kapatılmasına ilişkin Anayasa ilkesine dokunulmadığına işaret edilmesi yerinde olacaktır.

Yukarıdan beri açıklananlar 1630 sayılı Kanunun 6. ve 10. maddeleriyle getirilen sınırlamaların Anayasanın değişik 29. maddesinde öngörülen ölçülere uygun düşmekte ve kapsamına göre de hakkın özüne dokunur bir nitelikte bulunmamakta olduğunu belirlemeye yeterlidir.

Yurt dışında kurulmuş, uluslararası beraberlik ve işbirliğini sağlama ereğini güden derneklerden Türkiye'deki faaliyetlerini düzenleyen 11. maddeye gelince yukarıda söylenenler

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

bunların Türkiyede şube açmalarına veya uluslararası faaliyet izni bulunan Türk dernek, federasyon veya konfederasyonlarına katılmalarına yahut onlarla işbirliğinde bulunmalarına, yarar olduğuna kanaat getirilmesi ve karşılıklılık koşulları altında Dışişleri Bakanlığının görüşü alındıktan sonra içişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilebilmesini öngören bu kural bakımından da, söylenilebilir; üstelik söylenenler konunun niteliği dolayısıyla, burada daha da ağır basar. Ancak 11. maddenin bu bölümü dava kapsamı dışındadır. Davacı yalnızca söz konusu derneklerin yasalarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kuruluş erekleriyle bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması halinde açılmış şubelerin kapatılmasına veya verilen iznin geri alınmasına Bakanlar Kurutunu yetkili kılan son fıkranın Anayasaya aykırılığını öne sürmekte ve özellikle kapatmanın hâkim kararına bağlanmaması üzerinde durmaktadır.

Burada, Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılması söz konusu edilen Türk dernekleri değil yabancı bir derneğin Türkiyede Bakanlar Kurulu izni üzerine açtığı şubedir. Anayasanın "Temel Haklar ve ödevler" başlığını taşıyan ikinci Kısmında gösterilen hak ve hürriyetlerin - ki dernek kurma hakkı bu Kısmın İkinci Bölümündedir - Yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabileceği yolunda bir ilkenin Anayasanın 13. maddesinde yer aldığı unutulmamalıdır. Öte yandan yabancı derneğin Türkiyede izinle açılmış şubesinin kapatılması gerçekte o iznin kaldırılması demektir. İzin de ancak yabancı kuruluşun yasalarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kurulma ereğiyle bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması gibi ağır, milli güvenliği ve kamu düzenini tehdit eden durumlarda kaldırılabilir. Böyle bir duruma hiç bir egemen devletin katlanması ve birtakım yargısal yöntemlerle tehlikenin ve zararın artarak sürüp gitmesine yol açması beklenemez. Kaldı ki yurt dışında kurulan derneklerin Türkiyede ancak Bakanlar Kurulu izniyle faaliyette bulunabilmelerinde Anayasaya aykırılık söz konusu olmadığına göre iznin verilmesini gerektiren koşullarda değişiklik olması halinde izni vermeğe yetkili merciin izni geri almağa da yetkili bulunması doğal ve olağandır.

Yukarıdan beri açıklananlarla varılan sonuç aşağıda özetlenecektir:

a) 1630 sayılı Kanunun 6. maddesi Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu kurala yönelen bölümünün reddedilmesi gerekir.

b) 1630 sayılı Kanunun 10. maddesinin dava kapsamına girmeyen (Yurt dışındaki bir dernek veya teşekküle katılmak isteyen dernekler, bu kuruluş statüsünü içişleri Bakanlığına vermeğe mecburdurlar.) fıkrası dışındaki kuralları Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu konuya yönelen bölümü reddedilmelidir.

c) 1630 sayılı Kanunun 11. maddesinin son fıkrası Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu kurala yönelen bölümünün de reddi gereklidir.

4 - 1630 sayılı Kanunun 15. maddesi:

1630 sayılı Kanunun 15. maddesine ilişkin Anayasaya aykırılık iddiası iki yöndendir. Birincisi, maddenin 1. cümlesindeki (dernek kurma hakkına sahip) deyimini, başka bir anlatış yoluyla söylenirse, derneklere üye olma hakkını dernek kurma hakkı ile bir tutan ve iki hakkı birbirine yani aynı koşullara bağlayan kuraldır, ikincisi, maddenin 2. cümlesindeki (ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler) sözü başka bir deyimle 15. maddenin siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrencilerin öğrenci derneklerine üye olmalarını önlemek üzere koyduğu yasaktır.

a) Dernek kurmakla kurulmuş bir derneğe üye olmayı birbiriyle karıştırmamak gerekir. Dernek kurma hakkının kullanılması önemli bir girişimdir. Yasa, kurulacak derneğin güvenilir ve saygın bir seviyede olmasını sağlama bakımından dernek kuracaklarda birtakım nitelikler arayabilir;

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

üstelik Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması söz konusu ise sınırlamalara da gidebilir.

Bir derneğin kurucuları - en az yedi kişi - bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirme üzerinde anlaştıktan ve dernek tüzüğünü düzenleyip dernek olarak kurulma isteğini tüzükte açığa vurmak ve tüzüğü kurulduğu yerin en büyük mülkiye âmirine vermekle o dernek tüzel kişilik kazanır. Ondan sonra derneğin varlığını yitirmesi ancak birtakım yasa koşullarının gerçekleşmesi ile olabilir. Oysa dernek üyeliği yolunca kurulmuş, ereği ve tutumu belli bir derneğe yurttaşın katılması demektir. Yurttaş dilediğinde dernekten çekilir ve üyelik de sona erer. Anayasa Koyucu dernek kurmakla derneğe üye olmak arasındaki ayırımı (değişik madde 29) dernek kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil ve usullerin kanunda gösterileceğini ve bu hakka Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, milli güvenliği, kamu düzenini ve genel ahlâkı korumak üzere kanunun sınırlar koyabilmesini kurala bağlamasına karşılık üye olma konusunda yalnızca hiç kimsenin bir derneğe üye olmaya veya dernekte, üye kalmaya zorlanamayacağı yolundaki ilke ile yetinerek daha da belirgin duruma sokmuştur.

Onun içindir ki dernek kurma hakkının kullanılması ile yine bu hakkın kaynaklık ettiği derneklere üye olma hakkı aynı koşullara bağlanırsa üye olma hakkının özüne dokunulmuş ve Anayasanın değişik 29. maddesi ile de çelişkiye düşülmüş olur. 1630 sayılı Kanundaki düzenlemenin derneklere üye olabilmeyi ne denli kısıtladığını anlamak için bu Kanunun çok daha yukarılarda tartışılan 2. maddesinin dernek kuramayacaklara ilişkin a ve b işaretli bentlerine bir göz atılması yeterlidir.

Özetlenecek olursa: 1630 sayılı Kanunun birinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan ve derneklere üye olma hakkının dernek kurma hakkına sahip olmakla sınırlanmasına yol açan (dernek kurma hakkına sahip) deyimini Anayasaya aykırıdır, iptal edilmesi gerekir.

Şahap Arıç bu görüşe katılmamıştır.

b) 1630 sayılı Kanunun 15. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesindeki (ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler) deyimini ile oluşan kural siyasi partilere yazılı öğrencilerin öğrenci derneklerine üye olmalarını yasaklamaktadır.

Anayasanın 56. maddesinin birinci fıkrasına göre yurttaşlar usulüne göre siyasi partilere girme ve çıkma hakkına sahiptir. Bu Anayasanın Temel Haklar ve Ödevler başlıklı ikinci kısmının Siyasi Haklar ve ödevler'e ilişkin Dördüncü Bölümünde yer almış bir ilkedir. Bir öğrenciyi kendisine öğrenim süresince yardımcı, koruyucu, destek olabilecek öğrenci derneğine veya bir siyasi partiye girme arasında seçmeli bırakmak sonuç olarak onu siyasi partilere girme anayasal hakkından yoksun etmek demektir. Siyasi partiye yazılı öğrencilerin, güdecekleri erek yasa ile biçimlendirilmiş öğrenci derneklerine üye olmalarını yasaklamak yolunda bir kısıtlama Anayasanın 29. maddesi ilkeleri ile de bağdaşmaz. Öte yandan Ülkenin geleceğine ve gelecekteki yönetimine sahip çıkacak olan gençlerin kendilerini siyasi partiler içinde göreve hazırlamalarındaki yararın, sakıncalarından üstün olduğu ortadadır. Kaldı ki bir siyasi partiye girmek istediği halde öğrenci derneğinden atılmak kaygısı ile istediğini doğrudan doğruya ve açıkça gerçekleştiremeyenlerin iki yüzlü davranışlara ve yeraltı temaslarına yönelmeleri her zaman için beklenebilir ve böyle bir tutumun, siyasi partiye üye olmanın yanında, çok daha büyük sakıncalar doğuracağından kuşku edilmemesi gerekir.

Özetlenecek olursa; 1630 sayılı Kanunun 15. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan (ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler) deyimini Anayasaya aykırıdır; iptaline gidilmek gerekir.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Kemal Berkem, Şahap Arıç, Halit ZARBUN ve Abdullah ÜNER bu görüşe katılmamışlardır.

5 - 1630 sayılı Kanununun 20. maddesinin birinci fıkrası:

1630 sayılı Kanunun toplantı yerine ilişkin 20. maddesinin dava konusu birinci fıkrası genel kurul toplantılarının dernek merkezinin bulunduğu yerden başka bir yerde yapılmasını yasaklamaktadır.

Kanun tasarısının bu kurala ilişkin gerekçesinde şöyle denilmiştir. "Geçmiş uygulamalarda bir dernek genel kurulunun başka kişi ve yöneticiler tarafından, başka başka yerlerde toplatıldığı, türlü oyun ve kaçamakların yapıldığı, kanunlar zorlanmak suretiyle bir dernekte iki yönetim kurulunun ve başkanın ortaya çıktığı Örnekleriyle görülmüştür. Toplantının, merkezin bulunduğu yer dışında yapılmak suretiyle katılacak üyelere zorluk çıkarılacağı, dernek kayıt ve defterlerini inceleme zorluğu doğacağı ve keza idarenin de dernek tutum ve davranışlarını izlemekte zorluklarla karşılaşacağı açıktır."

Davacı bu kuralın özellikle Anayasanın 28. maddesindeki toplanma hakkına, 18. maddesindeki seyahat özgürlüğüne aykırı olduğunu ileri sürmektedir.

Dernek genel kurul toplantılara toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramı içinde değil dernek faaliyetleri kapsamında düşünülme ve ele alınmak gerekir. Anayasa toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile dernek kurma hakkını ayrı ayrı maddelerde düzenlemiştir. Onun içindir ki konunun Anayasanın 28. maddesi ile bir ilişkisi yoktur. Seyahat hürriyeti ise, gerek bu özgürlüğün gerekse dernek tüzel kişiliklerinin nitelikleri dolayısıyla, derneklerin yararlanabileceği bir hürriyet değildir ve Anayasanın 18. maddesi böylece konunun dışında kalmaktadır.

Dava konusu kural gerçekte dernek faaliyetlerinin bir bölümünü oluşturan genel kurul toplantılarına ilişkin ve yukarıda değinilen gerekçede de belirlendiği üzere, kamu düzenini korumaya yönelmiş bir yasal düzenlemedir ve Anayasanın değişik 29. maddesiyle de çelişir yanı yoktur. Davanın 1630 sayılı Kanununun 20. maddesinin Anayasaya aykırı bulunmayan birinci fıkrasına yönelen bölümünün reddedilmesi gereklidir.

6 - 1630 sayılı Kanununun 35. maddesi:

1630 sayılı Kanununun 35. maddesi derneklerin yasak faaliyetlerine ilişkindir. Davacı, bu maddenin I sayılı bendinin (c) fıkrasında yer alan ve derneklerin "Silâhlı Kuvvetler personelinin bütün hakları ile ilgili kanuni hükümlerin uygulanması veya yeni hükümler konması" yolunda faaliyette bulunmalarını ve II sayılı bendin (a) fıkrasında yer alan ve dernek yöneticilerinin derneği temsilen dernek amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmalarını veya beyanda bulunmalarını ve dernek mensuplarını da bu yolda harekete teşvik etmelerini yasaklayan iki kuralın Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmektedir.

a) Bilindiği gibi Türk Silâhlı Kuvvetleri Türk Yurdunu, bağımsızlığını ve Cumhuriyeti korumakla yükümlü Silâhlı Devlet Kuvvetidir. Görevini gereği gibi yerine getirebilmesi için bu kuvvetin ve personelinin dış etkilerden olabildiğince uzak şerefli, vakarlı bir tutum içinde bulundurulmasında, hakları ve gereksinimleri Devletçe gözönünde tutularak bunları savunma ve sağlama vesilesini sömürü ve çıkar konusu yapabilecek ve böylece Devleti de Türk Silâhlı Kuvvetlerini de küçük düşürebilecek bir takım dış çevrelere ve faaliyetlerine fırsat ve olanak vermemekte kesin zorunluluk vardır. Bu yolda tedbirler alınmasının milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından da büyük önemi olduğu ortadadır.

1630 sayılı Kanununun 35. maddesinin I sayılı bendinin (c) fıkrasında yer alan ve derneklerin Silâhlı Kuvvetler personelinin hakları ile ilgili yasa hükümlerinin uygulanmasını veya yeni

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

hükümler konulmasını sağlama yolunda faaliyette bulunmalarını yasaklayan kural işte böyle bir kaygı ve tedbirin anlatımıdır. Kuralı oluşturan ve dernekler konusunda Anayasal ölçüleri aşmayan bir sınırlama niteliğinde olan "ve Silâhlı kuvvetler personelinin bütün hakları" deyimini, yukarıdan beri açıklananlarla ortaya çıktığı üzere, Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu konuya yönelen bölümünün reddedilmesi gerekir.

b) 1630 sayılı Kanun, amacı birden çok olan derneklerin kurulmasını yasaklamış (madde 4); bir derneğin tüzüğünde gösterilen amaç dışındaki faaliyetini yasak faaliyet saymıştır (madde 35/1 - a). Dernekçilikte tek amaç ilkesinin Anayasaya aykırılığı söz konusu değildir. Bu ilke Yasada yer aldıktan sonra artık derneklerin - derneği temsilen yöneticileri aracılığı ile - dernek amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmaları veya beyanda bulunmaları - değişik konu sakıncasız, masumca da olsa - derneğin birden çok amaç gütmesi demek olacağı için, ilkeye aykırı düşer ve yasak faaliyet niteliğini alır.

1630 sayılı Kanununun 35. maddesinin II sayılı bendinin (a) fıkrasında yer alan ve dernek yöneticilerinin derneği temsilen dernek amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmalarını veya beyanda bulunmalarını ve dernek mensuplarını da bu yolda davranmağa teşvik etmelerini yasaklayan kural, metinden açıkça anlaşılacağı üzere, yukarıda değinilen "tek amaçlı dernek" ilkesinin olağan, üstelik zorunlu bir sonucudur. Burada dernek yöneticilerinin, derneği temsil etmemek şartıyla, başka deyimle kişisel yönden dernek amacına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmalarını veya beyanda bulunmalarını engelleyen bir hüküm bulunmadığına işaret edilmesi yerinde olacaktır.

Görülüyor ki 1630 sayılı Kanununun 35. maddesinin II sayılı bendinin (a) fıkrasının Anayasaya aykırı düşen yönü yoktur. Davanın kurala yönelen bölümünün reddedilmesi gereklidir.

Muhittin Taylan ve Ahmet H. Boyacıoğlu bu görüşe katılmamışlardır.

7 - 1630 sayılı Kanununun 36. maddesinin ikinci fıkrası:

1630 sayılı Kanununun 36. maddesinin birinci fıkrası derneklerin'askerlik, savunma ve sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitim faaliyetlerine girişmelerini veya üyeleri için özel kıyafet veya üniforma yahut kolbağı veya benzer işaretler ihdas etmelerini yasaklamaktadır. Bunun kamu düzeninin ve milli güvenliğin korunması kaygısı ile konulmuş pek yerinde bir yasaklama olduğu ortadadır.

Aynı maddenin dava konusu ikinci fıkrası ise. Bakanlar Kuruluna bu faaliyetlerin tümü veya bir bölümü ile meşgul olma iznini uygun gördüğü derneklere verebilme yetkisini tanımıştır. 37. maddenin ikinci fıkrasına göre de bu türlü derneklerde eğitim ve öğretim için gerekli silâhların sağlanmasına ve bulundurulmasına içişleri Bakanlığınca izin verilebilecektir.

Askerliğe, savunma ve sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitime girişme, üyeleri için özel kıyafet, üniforma, kolbağı ihdas etme, silâh sağlama ve bulundurma izni almış bir derneğin bu alandaki faaliyetleri - 4/1/1961 günlü, 211 sayılı Türk Silâhlı Kuvvetleri iç Hizmet Kanununun 2. maddesindeki tanımlama uyarınca askerlik Türk vatanını, istiklâl ve Cumhuriyetini korumak için harp sanatını öğrenmek ve yapmak demek olduğuna göre - her şeyden önce "Vatan hizmeti" kavramının kapsamına girebilecek bir nitelik gösterir. Anayasanın 1488 sayılı Yasa ile değişik 60. maddesinde "Vatan hizmeti" her Türkün hakkı ve ödevi olarak belirlenmiş; bu ödevin Silâhlı Kuvvetlerde veya kamu hizmetlerinde ne biçimde yerine getirileceğinin kanunla düzenleneceği de ayrıca kurala bağlanmıştır.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Dava ve inceleme konusu fıkraya göre ise bu nitelikte bir hizmet bütün Türklerin değil yalnızca belirli bir derneğin mensuplarının hakkı olmakta. Silâhlı Kuvvetlerde veya kamu hizmetlerinde değil bir dernek içinde yerine getirilmektedir. Üstelik yerine getirme bir kanunlada düzenlenmiş değildir. Çünkü 1630 sayılı Kanununun 36. maddesinin ikinci fıkrasını bu konuda bir yasal düzenleme olarak benimsemeğe olanak yoktur. Sözü edilen fıkrada yalnızca Bakanlar Kuruluna izin verme yetkisininin, o da "uygun gördüğü derneklere" gibi sınırsız, koşulsuz bir takdir gücü veren esnek, geniş bir deyim kullanılarak ve keyfiliği önleyecek hiç bir tedbiri öngörmeksizin, tanınması ile yetinilmiştir. Dava ve inceleme konusu kuralın, şu yönleriyle, Anayasanın, değişik 60. maddesine aykırı düştüğü ortadadır.

Öte yandan bu izni Bakanlar Kurulu uygun gördüğü derneğe verebileceği için izni alan dernek, izni almayan derneklere göre tüm anlamıyla imtiyazlı, üstün bir duruma geçmiş olacaktır. Böyle bir sonuca yol açacak bir kuralı Anayasanın 2. maddesindeki hukuk Devleti ilkesi ve 12. maddesindeki kişilere, ailelere, zümrelere, sınıflara imtiyaz tanıma yasağı ile bağdaştırmağa olanak yoktur.

Dava ve inceleme konusu kural Anayasanın değişik 29. maddesiyle güvence altına alınmış dernek kurma hakkına dayanılarak da savunulamaz. Çünkü bu hak Anayasanın salt olarak benimsediği ve koruduğu bir hak değildir. Aynı maddede Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü, milli güvenliği, kamu düzenini ve genel ahlâkı korumak üzere kanunla sınırlar konulabileceği de belirlenmiştir. Öte yandan yine Anayasanın değişik 11. maddesinin üçüncü fıkrasına göre Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç biri insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, veya dil, ırk sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamaz.

Üyelerini asker olarak yetiştirme yönünde örgütlenmiş ve silâhlandırılmış bir dernek bağrında ülkenin anayasal düzeni milli bütünlüğü milli güvenliği ve kamu düzeni açısından büyük tehlikeler saklar ve en azından bir tehdit, baskı, sindirme, dilenen doğrultuya yöneltme aracı olarak iş görür. Yerine göre kötü niyetli bir iktidarın yahut başka düzen düşmanlarının, çıkar guruplarının desteği ve silâhı olabilir. Birtakım Avrupa ülkelerinin yakın tarihleri gözden geçirilirse böyle derneklerin yol açtıkları korkunç yıkımlar bir bir görülecektir. Devlet kavramı ile bağdaşmıyacak sonuçlara elverişli, bu nitelikte ve kapsamda bir yasa kuralının Anayasanın değişik 29. ve 11. maddeleriyle de çelişir durumda olduğu ortadadır.

Özetlenecek olursa; 1630 sayılı Kanununun 36. maddesinin ikinci fıkrası Anayasaya aykırıdır; iptal edilmelidir.

8 - 1630 sayılı Kanununun 37. maddesinin ikinci fıkrası:

1630 sayılı Kanununun 37. maddesinin birinci fıkrası, derneklerin merkez ve şubelerinde veya bunlara bağlı müessese veya eklentilerinde silâh, patlayıcı madde, saldırida veya savunmada kullanılan kesici, delici, bereleyici alet veyahut yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı ecza ve öteki her türlü zehir veya gazların bulundurulmasını yasaklamaktadır. Kuralın istisnası, başka deyimle silâh sağlama ve bulundurma izni verilebilecek dernekler ise ikinci fıkrada yer almıştır. Bunlar arasında 36. maddede yazılı faaliyetlerde bulunmaya izinli dernekler de vardır ve iptal davası ve Anayasaya aykırılık iddiası bu dernekleri ikinci fıkra kapsamına sokan (ve 36 ncı maddede yazılı faaliyetlerde bulunmasına izin verilmiş olan derneklerde de eğitim ve öğretim için gerekli olan) deyimine yönelmiştir.

36. maddenin ikinci fıkrası yukarıda (IV -A - 7 bölümü) tartışılırken 37. maddenin sözü edilen kuralı ile birlikte ele alınmış ve aykırılık gerekçesi bu kural için de geçerli bulunmuş olduğundan söylenenlerin burada tekrarlanmasına yer ve gerek yoktur. 1630 Sayılı Kanununun 37.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

maddesinin ikinci fıkrasında yer alan (ve 36 ıncı maddede yazılı faaliyetlerde bulunmasına izin verilmiş olan derneklerde de eğitim ve öğretim için gerekli olan) deyimini Anayasaya aykırıdır; iptal edilmesi gerekir.

9 - 1630 sayılı Kanununun 38. maddesi:

1630 sayılı Kanunun yabancı dernek ve kuruluşlarla teması düzenleyen 38. maddesinde dernek, federasyon veya konfederasyonların yabancı ülkelerdeki dernek ve kuruluşların üyelerini Türkiye'ye davet etme%i veya yabancı derneklerin davetlerine uyararak üyelerini veya temsilcilerini yurt dışına göndermesi Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak İçişleri Bakanlığınca verilecek izne bağlı tutulmaktadır. Davacı bu kuralın Anayasanın 10., 11., 13., 18., ve 29. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

Görüldüğü gibi burada kişisel seyahatler değil Türk ve yabancı derneklerin kaşılıklı çağrılan üzerine Türkiyeden yabancı ülkelere, yabancı ülkelere Türkiyeye dernek üyesi veya temsilcisi sıfatıyla yapılacak ziyaretler söz konusudur. Madde uluslararası dernekçiliğin 6.,10.,11.,maddeler dışında kalan bir yönünü düzenlemektedir ve o maddelerin bütünleyicisi niteliğindedir. 6., 10. ve 11. maddelerdeki sınırlamalar üzerine yukarıda (IV - A - 3 bölümü) söylenenler 38. madde bakımından da geçerli olduğu için bunların burada tekrarlanmasına yer görülmemiştir. Kural Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu konuya yönelen bölümünün reddi gerekir.

10 - 1630 sayılı Kanununun 39. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları:

1630 sayılı Kanununun 39. maddesinde derneklerin şubelerinin, derneklerin oluşturduğu federasyon ve konfederasyonların bildiri, beyanname veya benzeri yayımlarda bulunmaları yolu düzenlenmektedir. Maddenin birinci fıkrası yayımı yetkili organlarca karar verilmesi koşuluna bağlanmış; ikinci fıkrada yayımlanacak bildiri, beyanname ve benzerlerinde kimlerin adlarının ve imzalarının bulunacağı belirlenmiştir. Dava konusu üçüncü fıkrada yayımlanacak bildiri, beyanname veya benzerleri ile bu konuda alınan kararın birer nüshasının alındı belgesi karşılığında o yer Cumhuriyet savcılığına ve mülkiye âmirine verilmesini zorunlu kılmış; yine dava konusu dördüncü fıkrada basın organlarının ve Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yetkililerinin Cumhuriyet savcılığınca verilecek alındı belgesinin bir örneğini almadan bildiri, beyanname ve benzerlerini basmalarını ve yayımlamalarını yasaklamıştır. Son fıkrada siyasi partileri bu madde kuralları dışında bırakmaktadır.

a) 39. maddenin üçüncü ve dördüncü fıkralarının, aralarında büyük ayırım bulunduğu ve her biri bildiri konusunu başka başka yönlerden düzenlediği için, ayrı ayrı ele alınmaları gerekir. Üçüncü fıkrada ile öngörülen tedbirin, fıkrada içinde de yazılı olduğu gibi, yayım ihbarından öteye varan bir niteliği yoktur. Burada hakkın, kullanılmasını gereksiz yere, kamu yararı gözetmeden güçleştiren, sınırlayan herhangi bir yükümlüğün söz konusu olduğu düşünülemez. Kural, bir yandan yayımlanan bildiri metninde anlaşmazlık çıktığında ilgili dernek yararına işleyecek bir belgelendirme tedbirinin alınmasına, bir yandan da Anayasanın değişik 11. maddesinin üçüncü fıkrasında çizilen çerçeve içinde Anayasal hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılıp kullanılmadığının dernekler yönünden izlenmesine, ortada suç sayılacak bir eylem varsa bundan vaktinde bilgi edinilmesine başka bir deyimle kamu düzeninin korunmasına yönelmiş bir düzenlemenin anlatımıdır.

1630 sayılı Kanununun 39. maddesinin üçüncü fıkrası, açıklanan şu niteliğine göre, Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu kurala yönelen bölümü reddedilmelidir.

Muhittin Taylan, Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu bu görüşe katılmamışlardır.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

b) Dördüncü fıkra, yukarıda da değinildiği gibi, Cumhuriyet Savcılığı alındı belgesinin örneği verilmeden dernek bildirisinin yayımlanmasını hatta basılmasını yasaklamıştır 70. madde ile de bu zorunluluğu yerine getirmeme 1 aydan 6 aya kadar hapis cezası gibi bir yaptırıma bağlanmıştır. Böylece üçüncü fıkraya göre bir yayım ihbarı niteliğini taşıyan işlem bir çeşit sansür yetkisine yasa gereğinin yerine getirildiğini gösterecek alındı kâğıdı yayım izni belgesine dönüştürülmüş olmaktadır. Dördüncü fıkra ile konu dernekler alanından çıkmış; düşünce hürriyeti (Anayasa: madde 20), basın hürriyeti (değişik madde 22) kitap ve broşür çıkarma hakkı (madde 24) alanlarına sığrayıp taşmıştır.

Bu fıkranın uygulanışında bildiri yayımlayacak derneğin bulunduğu yer Cumhuriyet savcısının iş zorunlulukları yüzünden yahut da özel düşüncelerle yerinde bulunmaması, yahut yerli yersiz nedenlerle bildiriye kabul etmemesi veya alındı belgesi vermemesi gibi durumlarla karşılaşılması olasılığı her zaman için vardır. Böyle durumlarda dernek, kendisine düşen yasal gerekleri yerine getirdiği halde, bildirisini bastıramıyacak, yayımlatamayacak; yahut da bu işi pek geç, bildiri artık etkisini yitirdiği bir sırada başarabilecektir.

Anayasanın 20. maddesine göre herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Değişik 22. madde, basının hür olduğu ve sansür edilemeyeceği ilkesini koymuş; Devleti basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri almakla yükümlü tutmuştur. 24. madde kitap ve broşür yayımının izne bağlı tutulmasını ve sansür edilmesini yasaklamaktadır.

Dava ve inceleme konusu kural bütün bu anayasal ilkelerle açıkça çelişir, çekişir durumdadır. Kişilerin toplu olarak (dernek halinde) düşünce ve kanaatlerini yazı, resim ve başka yollarla açıklayabilme ve yazabilme hakkını, bu hakkın ve düşünce ve kanaat özgürlüğünün özüne dokunacak biçimde, kısıtlamaktadır. Haber alma hürriyetini zedelemektedir. Basım işlerini bar alanda ve bir anlamda, sansür ve izne, başka deyimle bir ön denetime bağlamaktadır. Dernek faaliyetlerinden bir bölümü - düşünce ve kanaat açıklamaya ilişkin olduğu için en önemli bir faaliyet dalıdır - gereksiz yere ve anayasal bir nedene dayanmaksızın ağır bir kasıntıya uğratmaktadır.

Yukarıdan beri açıklanan nedenlere göre 1630 sayılı kanunun 39. maddesinin dördüncü fıkrası Anayasaya aykırıdır; iptal edilmesi gerekir.

11 - 1630 sayılı Kanunun 40. maddesinin birinci fıkrası: 1630 sayılı Kanunun 40. maddesi derneklerin genel denetimine ilişkindir. Dava konusu birinci fıkra kuralına göre derneklerin işlemleri, defterleri, hesapları ve faaliyetleri içişleri Bakanlığınca veya dernek merkezi veya şubelerinin bulunduğu yerin en büyük mülkiye amirince bizzat veya görevlendireceği memurlar aracılığı ile dernek merkez, müessese veya eklentilerinde her zaman denetlenebilecektir. (Davacı bu kuralla tüzel kişilerin hayat haklarının yok edilmek istendiğini ve kuralın Anayasanın 14. (kişi dokunulmazlığı), 15. (Özel hayatın gizliliği), 16. (konut dokunulmazlığı) maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmektedir.

Derneklerin toplum yaşamındaki önemli yeri ve yaygın etki alanı sürekli denetim altında bulundurulmalarını gerekli kılar ve denetime bir kamu düzeni tedbiri niteliğini kazandırır. Bunların kendi organları eliyle yapacakları iç denetimle yetinilmesi düşünülemez. Üyelerin hak ve çıkarlarını korumak, yasa dışına sapmaları önlemek ve Bu yararlı kuruluşların özellikle kamu düzenine, milli güvenliğe veya genel ahlâka zarar verecek bir niteliğe doğru yozlaşmalarını engellemek üzere Devletçe de sürekli gözetim ve denetim altında bulundurulmaları zorunludur. 1630 sayılı Kanunun 40. maddesiyle işte bu konunun düzenlenmesine gidilmiştir. Birinci fıkrada kullanılan "her zaman" deyiminden denetlemenin belirli dönemlere özgü değil sürekli olduğu anlamını çıkarmak ve derneğin çalışma saatleri ile o yerin genel çalışma saatleri dışında yapılacak bir denetimin söz

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

konusu olmadığı sonucuna varmak yerinde olur. Derneklerin genel denetimini düzenleyen böyle bir kuralı kişi dokunulmazlığını, özel hayatın gizliliğini ve konut dokunulmazlığını tehdide yönelmiş bir tedbir gibi yorumlamaya olanak bulunmadığı da ortadadır.

Özetlemek gerekirse; 1630 sayılı Kanunun 40. maddesinin birinci fıkrası Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu konuya yönelen bölümü reddedilmelidir.

12 - 1630 sayılı Kanunun 42. maddesinin birinci fıkrası:

1630 sayılı Kanunun 42. maddesinin birinci fıkrası, kolluk kuvvetlerine derneklerin merkez ve şubelerinin yönetim yerlerine, müesseselerine ve her çeşit eklentilerine o yer mülkiye âmirinin yazılı emriyle her zaman girebilme yetkisini vermektedir. Davacı 40. maddenin birinci fıkrası bakımından ileri sürdüğü iddia ve gerekçeler kapsamına bu kuralı da sokmuştur.

1630 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce izin almaktan vergi vermekten, umuma açık yerlerin bağlı bulunduğu denetimden kaçabilmek üzere dernekler kurulduğu ve dernek lokali süsü verilerek buralarının eğlence yeri, bar ve pavyon gibi işletildiği, gençlerin bu yerlerde ahlâk dışı yollara itilip yıkıma sürüklendikleri ve yasal yetkilerin eksikliği yüzünden kolluk kuvvetlerinin etkili bir denetimde bulunamadıkları bilinmektedir. 42. maddenin birinci fıkrası, kolluk kuvvetlerinin denetimini etkili kılacak bu gibi durumların önlenmesi, başka deyimle, kamu düzeni ve genel ahlâkın korunması kaygı ve düşüncesiyle getirilmiş bir kuraldır. Maddenin birinci fıkradan sonraki bölümü kolluk kuvvetlerinin denetiminde neleri araştıracaklarına ışık tutması bakımından dikkate değer. Burada, derneklerin yönetim yerleri, müesseseleri ve eklentilerinde (yanında veli veya vasisi olmadan 18 yaşından küçüklerin bulunması), (fuhuş yapılması), (kumar oynanması), (genel ahlâka aykırı davranışlarda bulunulması), (uyuşturucu madde kullanılması), (kanunların yasakladığı alet ve maddelerin bulunması), (kanunun suç saydığı faaliyetlerde bulunulması), (suçlulara yataklık edilmesi), (en büyük mülkiye âmirinin izni olmaksızın alkollü içki kullanılması) hallerinden söz edilmektedir.

Kamu düzenini ve genel ahlâkı yakından ilgilendiren bütün bu durumların araştırılması ve saptanabilmesi kolluk kuvvetleri denetiminin geciktirilmeden, ansızın, umulmadık, beklenmedik anlarda yapılmasını zorunlu kılar. Dava konusu kural bu olanağı sağlamaktadır. 42. maddenin birinci fıkrasında kullanılan "her zaman" deyiminden denetlemenin belirli dönemlere özgü değil sürekli olduğu anlamını çıkarmak; denetim kapsamına giren yerlerde hiç bir kimsenin bulunmadığı sıralarda yapılacak bir denetimin söz konusu olmadığı sonucuna varmak kuralın doğrultusuna uygun düşecektir. Dernekler yönünden Kolluk kuvvetleri denetimini düzenleyen böyle bir kuralı kişi dokunulmazlığını, özel hayatın gizliliğini ve konut dokunulmazlığını tehdide yönelmiş bir tedbir gibi yorumlamanın yeri yoktur. Anayasanın 16. maddesinin milli güvenlik veya kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin buyruğuna dayanılarak kişisel konutlara bile girilmesine, buralarda arama yapılmasına, buralardaki eşyaya el konulmasına cevaz verdiği unutulmamalıdır.

1630 sayılı Kanunun 42. maddesinin birinci fıkrası, yukarıdan beri açıklanan niteliğine ve kapsamına göre, Anayasaya aykırı değildir. Davanın bu kurala yönelen bölümünün reddedilmesi gerekir.

13 - 1630 sayılı Kanunun 46. maddesinin ikinci fıkrası:

1630 sayılı Kanunun feshedilmiş, münfesih duruma düşmüş, mahkemece kapatılmış derneklerin mal ve paralarının tasfiyesi yolunu düzenleyen 46. maddesinin mahkemece kapatılan derneklere ilişkin ikinci fıkrası bunların bütün para ve mallarının hazineye geçmesini öngörmektedir

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Davacı, tüzel kişilik iradesinin böylece yok sayıldığını ve bu kuralın Anayasanın genel müsadere cezası konulmasını yasaklayan 33. maddesinin son fıkrası ilkesine aykırı düştüğünü ileri sürmüştür.

Önce böyle bir kuralın yasalarımıza ilk kez girmediğine işaret edilmesi yerinde olacaktır. Söz gelimi 13/7/1965 günlü 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 115. maddesinde Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılan siyasi partilerin bütün mallarının Hazineye geçeceği yolunda bir buyurucu kural vardır. 17/2/1926 günlü 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin 50. maddesinde aynen "Gayesi kanuna veya adabı umumiyye mugayir olduğu için hâkim tarafından feshedilen hükmî şahsiyetlerin malları, hilâfına dair olan şartlara bakılmaksızın hukuki âmme müessesesine intikal eder" diye yazılıdır. Türk Kanunu Medenisinin isviçre kökenli olduğu düşünülürse, hukuk devleti yapısında, uygar, batılı ülkeler yasalarında da bu çeşit düzenlemelerin yer aldığını gösterme bakımından, sözü geçen 50. madde daha başka bir değer ve önem kazanır.

1630 sayılı Kanuna göre derneklerin mahkemelerce kapatılmasını gerektiren ve iptali öngörülenler dışında kalan durumların bir kez gözden geçirilmesinde yarar vardır. Bunların başında Kanunun 4. maddesiyle yasaklanmış derneklerin kurulması gelmektedir (Madde 64). Kurulması yasaklanan derneklerin hangileri olduğu, yasaklamanın nasıl anayasal düzenin, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunmasına yöneldiği; yasaklara aykırı eylemin ağırlığı yukarıda, kararın (IV/A - 1 - b - bb) bölümünde ayrıntılıyla belirtildiği için burada tekrarlanmasının yeri yoktur.

Bundan sonra kapatılması söz konusu olan; rejim, doktrin veya ideolojileri itibariyle kanunların yasak ettiği amaç ve faaliyetleri benimseyen bir devleti, partiyi, tüzel kişiliği, topluluğu veya bu amaç ve faaliyetleri benimseyen ölü veya yaşayan kişileri övmek maksadıyla toplantı ve yayın yapan, bunlar adına yardım toplayan veya sair faaliyetler gösteren dernekler (madde 35/1. b ve 64) bir de siyasi ereklerle kurulan öğrenci dernekleridir (madde 35/11. b ve 65).

1630 sayılı Kanun kural olarak tasfiyenin dernek tüzüklerinde gösterilen esaslara göre yapılmasını, başka deyimle tüzel kişilik iradesinin gözönünde tutulması yolunu benimsemiştir (madde 46/1). Feshedilen ve münfesihi duruma düşen dernekler yönünden hüküm böyledir. Ancak mahkemece kapatılan derneklerin para ve malları kuralın dışında tutulmuş ve bunların Hazineye kalması öngörülmüştür (madde 46/2). Yasa dışı kuruluş olduğu veya yasa dışı kuruluşa dönüştüğü mahkeme kararıyla saptanmış bir derneğin tüzüğünde açıklanan iradesinin tüm etkisini yitireceği ortadadır. Öte yandan 1630 sayılı Kanunun 46. maddesinin ikinci fıkrası bir ceza yaptırımını değil yukarıda da değinildiği gibi bir tasfiye düzenlemesidir. Onun için de genel müsadere cezası ile ve Anayasanın 33. maddesinin son fıkrası ilkesi ile ilişkisi yoktur. Sorum mahkemece kapatılmış bir derneğin mallarının ne olacağı sorumudur. Tüzel kişilik artık ortadan kalktığı için malların bir başka varlığa aktarılması zorunlu bulunmaktadır. Kanun koyucu Hazineyi mallara el koyacak en uygun kişilik saydığı için de sorumu böyle bir çözüme bağlamıştır.

Özetlenecek olursa; 1630 sayılı Kanunun 46. maddesinin dava konusu ikinci fıkrası Anayasaya aykırı değildir. Davanın kurala yönelen bölümü reddedilmelidir.

İhsan Ecemiş, Ziya Önel, Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu bu görüşe katılmamışlardır.

19 - 1630 sayılı Kanunun 53. maddesinin son fıkrası:

1630 sayılı Kanunun 53. maddesi "izne bağlı dernek adları" başlığını tanımakla birlikte maddenin ikinci fıkrası, öğrenci derneklerinin bir izne bağlı olmaksızın, alacakları adları belirlemektedir. Bu fıkraya göre öğrenci dernekleri, kuruldukları fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler ve yüksek okullar ile öteki yüksek okulların ve her türlü resmi ve özel eğitim, öğretim

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

kurumlarının adını alacaklardır. Dava konusu son fıkra ise bu adlarla her ne suretle olursa olsun başkaca dernek kurulmasını yasaklamaktadır. Davacı, Anayasaya aykırılık iddiasında ba fıkra'yı 4. maddenin son fıkrası ile birlikte ele almış ve Anayasanın 10., 1.1., 29. maddeleri ile çeliştiğini ileri sürmüştür.

1630 sayılı Kanunun 4. maddesinin son fıkrası ile üniversite, fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler veya yüksek okullar ile başka her türlü resmi veya özel eğitim ve öğretim kurumlarında birden çok öğrenci derneği kurulması yasaklanmaktadır.

53. maddenin son fıkrası bu kuralın olağan ve zorunlu sonucu olarak Yasaya girmiştir. Sözelimi bir fakültede ancak bir tek öğrenci derneği kurulabileceğine göre "şu fakülte öğrenci derneği" adıyla bir ikinci derneğin kurulması elbette ki söz konusu olamayacaktır. 4. maddenin son fıkrası Anayasaya aykırı görülmediği için (kararın IV/A/2 bölümü) 53. maddenin son fıkrasının Anayasaya aykırı bulunduğu düşünülemez Davanın bu kurala yönelen bölümünün reddedilmesi gereklidir.

Muhittin Taylan, Kâni Vrana, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu bu görüşe katılmamışlardır.

20 - 1630 sayılı Kanunun 56. maddesinin (a) ve (e) bendleri:

1630 sayılı Kanunun 56. maddesi derneklerin genel kurul toplantılarında bulunacak Hükümet komiserinin görev ve yetkilerine ilişkindir. Bu maddenin (a) bendinde "genel kurul çağrısının usulünce yapılıp yapılmadığını incelemek" (e) bendinde "sükun ve düzeni bozacak eylemlerin toplantının devamını imkânsız kılacak bir şekil alması halinde toplantıyı tatil etmek ve gerekirse kolluk kuvvetlerinden zor kullanılmasını istemek" Hükümet komiserinin görev ve yetkileri arasında sayılmıştır. Davacı bu kuralların yasa da yer almasının dernek iradesini ve şekli varlığını ta başından yok saymak demek olduğunu ve kuralların Anayasanın 10. ve 14. maddelerine aykırı düştüğünü ileri sürmektedir.

a) "Genel Kurul" başta gelen bir dernek organıdır. Öteki dernek organlarını seçmek dernek tüzüğünü değiştirmek, yönetim ve denetleme kurullarının raporlarını görüşmek ve yönetim kurulunu ibra eylemek, dernek bütçesini kabul etmek, taşınmaz satın alınması veya satılması konusunda yönetim kuruluna yetki vermek, derneği federasyona katmak veya federasyondan ayırmak, uluslararası faaliyet konusunda kararlar almak, derneği feshetmek gibi önemli görev ve yetkileri vardır (1630 sayılı Kanun - madde 24). Onun içindir ki Yasa (madde 19). genel kurulun toplantıya çağırılmasını sıkı usul kurallarına bağlamıştır. Bu kurallar uyarınca; yönetim kurulu dernek tüzüğüne göre genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin listesini düzenler. Katılacak üyeler en az on gün önceden, toplantının günü, saati, yeri ve gündemi iki gazete ile ilân edilmek yoluyla toplantıya çağırılır ve durum o yerin mülkiye âmirine yazı ile bildirilir Toplantı geri bırakıldığı takdirde, üyeler ikinci toplantı tarihinden en az beş gün önceden, geri bırakılma nedenlerini, toplantının günü, saati, yeri ve gündemi gazete ile ilân edilerek yeniden çağırılır ve durum mülkiye âmirine yazı ile bildirilir.

Çağrının usulünce yapılmış olup olmadığı, genel kurul toplantısının ve toplantıda alınan kararların geçerliğini etkileyebilecek önemli ağır basan bir sorun olduğu için, daha sonra ileri sürülebilecek iddia ve çıkacak anlaşmazlıkların çözümü bakımından da durumun Hükümet komiserince önceden araştırılıp incelenmesinde yarar, üstelik zorunluluk vardır. Burada ancak bir saptamanın söz konusu olduğu ve dernek organlarına müdahalenin ve bunların görev ve yetkilerinin kısıtlanmasının öngörülmediği unutulmamalıdır. Kuralın bu niteliği ile dernek kurma hakkının içerdiği dernek olarak faaliyette bulunma hakkına dokunur ve Anayasa ile çelişir bir yanı yoktur. Davanın bu kurala yönelen bölümünün reddedilmesi gerekir.

b) 1630 sayılı Kanununun 56. maddesinin (d) bendi, Hükümet komiserine toplantı güvenliğinin sağlanması ve toplantının sükûn içinde geçmesi için kolluk kuvvetlerinden her türlü yardım istemek yetkisini esasen tanımaktadır. Yasada bu yetki ile yetinilmemiş ve komiser dava konusu (e) bendinde toplantıyı zor kullanarak dağıtmak yetkisi ile de donatılmıştır. Yetkinin işlemesi için "sükûn ve düzeni bozacak eylemlerin, toplantının devamını imkânsız kılacak bir şekil alması" koşulunun gerçekleşmesi gerekmekte ise de durumun değerlendirilmesi ve böylece toplantıyı doğrudan doğruya veya kolluk zoru kullanarak tatil etmek yetkisinin işletilmesi dernek tüzel kişiliğine yabancı olan bir kimsenin, Hükümet komiserinin kişisel ve öznel görüşüne bağlanmış olmaktadır. Bu, keyfi müdahalelere çok elverişli, giderek bir dernek genel kurulunun toplanmasını komiserin insaf ve izanına bırakacak bir derneğin baş organının işlemez duruma gelmesine yol açabilecek bir kuraldır. Dernek kurma hakkının ve bu hakkın içerdiği derneklerin faaliyette bulunabilme hakkının özüne dokunur niteliktedir. Hakkın özüne dokunulmadığı bir an için ileri sürülse bile gene de Anayasanın değişik 29. maddesinde öngörülen sınırlama nedenlerinden hiçbirine dayanmağa olanak bulunmadığı ortadadır.

1630 sayılı Kanununun 56. maddesinin (e) işaretli bendinin; Anayasanın değişik 29. ve değişik 11. maddelerine aykırılığı dolayısıyla iptal edilmesi gerekir.

21 - 1630 sayılı Kanununun 63. maddesindeki "dernek kapatma" kuralı:

1630 sayılı Kanununun 63. maddesinde 2. maddenin (a) ve (b) bentleri gereğince dernek kurma hakkına sahip olmadıkları halde dernek kuranlara ne ceza verileceği belirlenmektedir. Ceza, bin liraya kadar ağır para cezasıdır. Ayrıca derneğin kapatılması da öngörülmüştür. Davacı bu kapatma kuralının Anayasanın 33. maddesinin beşinci fıkrasındaki "Ceza sorumluluğu şahsidir." ilkesine aykırı düştüğünü ileri sürmektedir.

2. maddenin (a) bendinin tümünün ve (b) bendinin "amacı birden fazla olan dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından mahkûm olanlar" yönünden iptali öngörüldüğüne göre; 2. madde uyarınca "dernek kurma hakkına sahip olmadıkları halde dernek kuranlar" denilince ağır hapis cezasına veya taksirli suçlar hariç olmak üzere beş yıldan çok hapis cezasına mahkûm olanlar, yüz kızartıcı suçlardan yahut bu kanunla kurulması yasaklanan dernekleri (birden çok amaçlı dernekler dışında) kurmak veya yönetmek suçlarından birinden kesin olarak hüküm giyenler söz konusu olacaktır.

63. maddeye göre dernek kapatma kuralının uygulanmasını gerektiren durumların ayrıntılı çeşitleri olabilir. Sözgelimi kuruculardan birinin veya birkaçının dernek kurma hakkı yoktur; ancak geriye genede dernek kurma hakkına sahip en az yedi kurucu kalmaktadır. Yahut kurucu topluluk yasaya göre dernek kurabilecek yedi kişiden tüm yoksundur. Dernek kuramayacak kimseler ile öteki kurucular bunların durumunu bilerek, veya bilmeyerek işbirliğine gitmişlerdir. Bu gibiler derneğin yönetiminde de söz sahibidir veya değildir. Durum hemen, yahut dernek kurulduktan yıllarca sonra ortaya çıkmıştır. Böyle bir derneğin yasalara başkaca aykırı bir tutumu olmuştur. Yahut olmamıştır. Bütün bunlar etki dereceleri, birbirinden çok ayrıntılı, değişik sonuçlara yol açacak olasılıklardır. Oysa kural hiçbir ayırım gözetmeksizin tek kurucunun ehliyetsiz olması ve bunun dernek tüzel kişiliğinin yasaca oluşmasını etkilememesi durumunda bile derneğin kapatılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamı ile, dava konusu kural ağır bir neden olmadan ve Anayasanın değişik 29. maddesi doğrultusunda bir sınırlama gerekçesi bulunmaksızın dahi bir derneğin, hukuksal varlığına kolayca son verilmesine elverişli; onun için de dernek kurma anayasal hakkının özüne dokunur bir niteliktedir.

Öte yandan yine bu kural, derneğin kapatılması dolayısıyla, kuruluştaki aksaklıkla hiç bir ilgisi ve ilişkisi bulunmayan dernek üyelerinin kurucuların yasaya aykırı tutumlarından ötürü

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

cezalandırılmaları sonucunu vermekte; böylece ceza sorumlunu kişisellikten çıkarmış olmaktadır. Bunun ise Anayasanın 33. maddesinin beşinci fıkrası ilkesine aykırı düştüğü ortadadır. 63. maddede derneğin kapatılmasına neden olanların eylemlerine biçilmiş olan bin liraya kadar ağır para cezası ile bu yüzden tüzel kişiliğe ve dolayısıyla dernek üyelerine yöneltilen kapatma gibi ağır bir ceza arasında adaletli bir denge bulunmadığına burada ayrıca işaret edilmesi yerinde olacaktır.

Özetlenecek olursa 1630 sayılı kanunun 63. maddesindeki (ve dernek kapatılır.) kuralı Anayasaya aykırıdır; iptal edilmelidir.

Kemal Berkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemiş. Halit ZARBUN ve Abdullah ÜNER bu görüşe katılmamışlardır.

22 - 1630 sayılı Kanunun 70. maddesindeki dernek kapatma kuralı:

1630. sayılı Kanunun 70. maddesinde İçişleri Bakanlığında izin almadan yabancı ülkelerdeki dernek ve kuruluşların üyelerini Türkiye'ye çağırma veya yabancı derneklerin çağrılarını uyarak üyelerini veya temsilcilerini yurt dışına gönderen dernek, federasyon ve konfederasyon sorumlularına (madde 38); dernek, dernek şubesi, federasyon ve konfederasyonların yetkili organlarıncaya karar verilmeden bunlar adına bildiri, beyanname veya benzeri yayımlarda bulunanlara (madde 39/ 1); bu türlü kuruluşlar adına yayımlanacak bildiri, beyanname ve benzeri yayımlarda bu konuda alınan kararı onaylayan üyelerin veya o kuruluşun yetkili organlarıncaya tayin ve tespit edilen kişi veya kişilerin adı soyadı ve imzalarının bulunması (madde 39/2), yayımlanacak bildiri beyanname veya benzeri yayımların ve bu konuda alınan kararın birer nüshasının o yer Cumhuriyet Savcılığına ve mülkiye amirliğine verilmesi (madde 39/3), basın organlarının ve Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yetkililerinin Cumhuriyet Savcılığı alındı belgesinin bir örneğini almadan bildiri, beyanname ve benzerlerini basamamaları ve yayımlayamamaları (madde 39/4), derneklerin genel denetimi sırasında görevlilerce istenecek defter, belge ve işlemler yazıların dernek yetkililerince gösterilmesi veya verilmesi (madde 40/3), derneklerin ikâmetgâhları ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmazlara sahip olamamaları, bağış ve vasiyet yoluyla kendilerine geçecek taşınmazları İçişleri Bakanlığınca belli edilecek süre içinde paraya çevirmeleri (madde 52) yolundaki mecburiyetleri yerine getirmeyenlere ne ceza verileceği belirlenmektedir. Ceza, bir aydan altı aya kadar haptir. Ayrıca derneğin kapatılması da öngörülmüştür. Davacı kapatma kuralının 63. madde için gösterdiği aynı gerekçe ile, Anayasaya aykırı düştüğünü ileri sürmektedir. 39. maddenin dördüncü fıkrasını iptal edilmesi öngörüldüğünden 70. madde, bu kural mecburiyetine uymayanlar dışında kalanlar için sözkonusu olacaktır.

70. maddenin suç saydığı ve bir aydan altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılmasını öngördüğü eylemlerin niteliği yukarıda açık ve seçik olarak görülmektedir. Bu eylemlerin Kanun Koyucunun gözündeki önemi ve ağırlığı bir aydan altı aya kadar hapis cezası kavramının açıkladığı bir derecededir. Sorumlu veya sorumsuz kişilerin bu nitelikte, ağır sayılamayacak ve ayrıca da cezalandırılacak eylemlerinin derneğin tüzel kişiliğinin sona erdirilmesini zorunlu kılması, ortada Anayasanın değişik 29. maddesi doğrultusunda sınırlamayı haklı gösterecek bir neden de bulunmadığı için, bir derneğin hukuksal varlığına kolayca son verilebilmesi yolunun açılması demektir. Bu yolu açan bir kural da dernek kurma anayasal hakkının özüne dokunan bir nitelik taşır.

Öte yandan yine bu kural, derneğin kapatılması dolayısıyla. dernek yöneticileri veya memurlarının, hatta yetkisiz sorumsuz kişilerin yasaya aykırı tutumları ile hiç bir ilgisi ve ilişkisi bulunmayan dernek üyelerinin o tutumlarından ötürü cezalandırılmaları sonucunu vermekte; böylece ceza sorumlunu kişisellikten çıkarmış olmaktadır. Bunun ise Anayasanın 33. maddesinin beşinci fıkrası ilkesine aykırı düştüğü ortadadır.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Özetlenecek olursa; 1630 sayılı Kanununun 70. maddesinin sonunda yer alan (ve her halde derneğin kapatılmasına karar verilir.) kuralı Anayasaya aykırıdır; iptal edilmelidir.

Kemal Berkem, Şahap Arıç, Halit ZARBUN ve Abdullah ÜNER bu görüşe katılmamışlardır.

B - 44 sayılı Kanununun 28. maddesinin uygulanması:

22/4/1962 günlü, 44 sayılı Kanununun 28. maddesinin ikinci fıkrasına göre; Anayasaya aykırılık iddiası bir kanun veya yasama meclisi içtüzüğünün belirli kurallarına yönelmiş ve bu belirli kuralların iptali kanun veya içtüzüğün öteki kimi kurallarının veya tümünün uygulanmaması sonucunu doğurmakta bulunmuş ise Anayasa Mahkemesi durumu gerekçesinde belirterek söz konusu öteki kuralların da iptaline karar vermeğe yetkilidir. Aşağıda açıklanan yönlerden bu yetkinin kullanılması gerekli bulunmaktadır

1 - 1630 sayılı Kanununun 2. maddesinin (a) işaretli bendinin iptali öngörülmüştür. Bu durumda 63. maddenin, 2. maddenin (a) bendi yönünden uygulanması olanağı kalmamaktadır. 63. maddedeki (a ve) deyimini iptal edilmelidir.

2 - 1630 sayılı Kanununun 36. maddesindeki Bakanlar Kuruluna uygun gördüğü derneklere askerliğe, savunma ve sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı faaliyetlerde bulunma izni verme yetkisini tanıyan kuralın iptal edilmesi öngörülmüştür. Böylece, 68. maddede yazılı cezayı ancak izin almadan 36. maddeye aykırı faaliyette bulunan dernek yöneticilerine yönelten kural uygulanamaz duruma girmektedir. 68. maddedeki (izin almaksızın) deyimini iptal edilmelidir.

3 - 1630 sayılı Kanununun 39. maddesinin dördüncü fıkrasının iptal edilmesi öngörülmüştür. Böylece 70. maddede bu fıkradaki mecburiyeti yerine getirmiyenleri cezalandırmaya yönelik kuralın uygulanmama sonucu doğmaktadır. 70. maddedeki 39. maddenin dördüncü fıkrasını erektutan kural iptal edilmelidir.

C - İptal hükümlerinin yürürlüğe gireceği tarih:

Anayasanın değişik 152, maddesinin ikinci fıkrasında Anayasa Mahkemesince Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya içtüzüğün veya bunların iptal edilen kurallarının gerekçeli kararın Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkacağı gereken hallerde Anayasa Mahkemesinin iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabileceği; bu tarihin, kararın Resmi Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yıl geçemeyeceği; 44 sayılı Kanununun 50. maddesinin dördüncü fıkrasında da Anayasa Mahkemesi bir kanun veya içtüzüğün veya bunların belirli kurallarının iptali halinde oluşacak boşluğu kamu düzenini tehdit edici nitelikte görürse iptal hükmünün yürürlüğe gireceği günü ayrıca kararlaştırarak boşluğun doldurulması için Yasama meclisleri Başkanlıkları ile Başbakanlığı durumdan haberdar edeceği yazılıdır.

1630 sayılı Kanununun iptali öngörülen kurallarının niteliğine göre iptal dolayısıyla kamu düzenini tehdit edecek bir boşluğun oluşmasının söz konusu olmadığı ortadadır. Dernek kurma hakkına ilişkin bulunan ve Anayasaya aykırılıkları saptanan birtakım kuralların, bunlar kimi durumlarda ayrıca ceza kovuşturmalarına da yol açacağı için, bir süre daha yürürlükte bırakılmaları savunulamaz. Kaldı ki Anayasa Mahkemesinin çalışmaya başladığı günden beri verilen bu çeşit öneller içinde boşlukların yasama yoluyla doldurulduğu görülmüş değildir. Şu duruma göre Anayasanın değişik 152. maddesinin ikinci fıkrayı uyarınca iptal hükümlerinin yürürlüğe gireceği tarihin ayrıca belirlenmesinin gereği, yeri yoktur.

Kemal Berkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemiş, Halit ZARBUN ve Abdullah ÜNER bu görüşe katılmamışlardır.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

V - Sonuç:

22/11/1972 günlü, 1630 sayılı Dernekler Kanununun 8/2/1973 günlü kararın belirlediği kapsam uyarınca incelenen,

a) 2. maddesinin :

aa - a bendinin Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline Kemal Eerkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemiş ve Abdullah Üner'in karşı oyları ve oyçokluğu ile;

bb - b bendinin :

aaa) Ağır hapis, beş yıldan fazla hapis cezalarıyla yahut yüz kızsartıcı suçlardan hüküm giyenlere ilişkin bölümünün Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile,

bbb) Yasak dernekleri kurmak veya idare etmek suçlarından hüküm giyenlere ilişkin bölümünün (amacı birden fazla olan dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından mahkûm olanlar) yönünden Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil, Nihat O. Akçakayalıoğlu ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun kuralın tüm (yasak dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından mahkûm olanlar) yönünden Anayasaya aykırı olduğu ve iptali gerektiği yolundaki karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile,

b) 4. maddesinin son fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine Muhittin Taylan, Kâni Vrana, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

c) 6. maddesinin Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün redine oybirliğiyle;

ç) 10. maddesinin dava kapsamına girmeyen (Yurt dışındaki bir dernek veya teşekküle katılmak isteyen dernekler, bu kuruluş statüsünü İçişleri Bakanlığına vermeye mecburdurlar.) fıkrası dışındaki kurallarının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu konuya yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

d) 11. maddesinin son fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

e) 15. maddesinin birinci fıkrasının;

aa - Birinci cümlesindeki (dernek kurma hakkına sahip) deyiminin Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline Şahap Arıç'ın karşı oyu ve oyçokluğu ile;

bb - İkinci cümlesindeki (ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler) deyiminin Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline Kemal Berkem, Şahap Arıç, Kalit Zarbun ve Abdullah Üner'in karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

f) 20. maddesinin birinci fıkrasına Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

g) 35. maddesinin :

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

aa - I sayılı bendinin (c) fıkrasında yer alan (ve Silâhlı Kuvvetler personelinin bütün hakları) deyiminin Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu konuya yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

bb - II sayılı bendinin (a) fıkrası kuralının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine Muhittin Taylan ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

h) 36. maddesinin ikinci fıkrasının Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline oybirliğiyle;

i) 37. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan (ve 36 ncı maddede yazılı faaliyetlerde bulunmasına izin verilmiş olan derneklerde de eğitim ve öğretim için gerekli olan) deyiminin Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline oybirliğiyle;

ı) 38. maddesinin Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu konuya yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

j) 39. maddesinin:

aa - Üçüncü fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu konuya yönelen bölümünün reddine Muhittin Taylan, Kâni Vrana Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

bb - Dördüncü fıkrasının Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline oybirliğiyle;

k) 40. maddesinin birinci fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

l) 42. maddesinin birinci fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

m) 46. maddesinin ikinci fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine İhsan Ecemiş, Ziya Önel, Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

n) 53. maddesinin son fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine Muhittin Taylan, Kâni Vrana, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

o) 56. maddesinin:

aa - (a) bendinin Anayasaya aykırı olmadığına ve davanın bu kurala yönelen bölümünün reddine oybirliğiyle;

bb - (e) bendinin Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline oybirliğiyle;

ö) aa - 63. maddesindeki (ve dernek kapatılır) kuralının Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline Kemal Berkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemiş, Halit Zarbun ve Abdullah Üner'in karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

bb - 2. maddesinin (a) bendi iptal edildiğinden 44 sayılı Yasanın 28. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca maddedeki (a ve) deyiminin de iptaline oybirliğiyle;

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

p) aa - 70. maddesinin sonunda yer alan (ve her halde derutğin kapatılmasına karar verilir.) kuralının Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline, Kemal Berkem, Şahap Arıç, Halit ZARBUN ve Abdullah Üner'in karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

bb - 39. maddenin dördüncü fıkrası iptal edildiğinden 44 sayılı Kanunun 28. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca 70. maddedeki 39. maddenin dördüncü fıkrasına yönelik kuralın iptaline oybirliğiyle;

r) 36. maddedeki izin kuralı iptal edildiğinden 44 sayılı Kanunun 28. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca 68. maddedeki (izin almaksızın) deyiminin iptaline oybirliğiyle;

s) İşin niteliğine göre Anayasanın değişik 152. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca iptal hükümlerinin yürürlüğe gireceği tarihin ayrıca belirtilmesine yer olmadığına Kemal Berkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemis. Halit ZARBUN ve Abdullah Üner'in karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile;

18, 19 ve 20 Aralık 1973 günlerinde yapılan görüşmeler sonunda karar verildi.

Başkan Muhittin Taylan	Başkanvekili Avni Givda	Üye Kemal Berkem	Üye Şahap Arıç
Üye İhsan Ecemiş	Üye Ahmet Akar	Üye Halit ZARBUN	Üye Ziya Önel
Üye Abdullah Üner	Üye Kâni Vrana	Üye Muhittin Gürün	Üye Lütfi Ömerbaş
Üye Şevket Müftügil	Üye Nihat O. Akçakayalıoğlu	Üye Ahmet H. Boyacıoğlu	

KARŞIOY YAZISI

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

I - İptal davasına konu olan 1630 sayılı Dernekler Kanununun "dernek kurma hakkı" nı düzenleyen 2. maddesinin (b) bendi, kimi suçlardan hüküm giyenlerin temelli olarak dernek kuramayacaklarını belirtmiş ve böylece bu konuda dernek kurma hakkından yoksun olmayı bu kuralla saptamıştır.

I - Herşeyden önce şu yön kesin olarak açıklanmalıdır ki, dernek kurma özgürlüğü düşüncenin topluma mal edilmesini ve toplumca benimsenmesini sağlayan bir araçtır. Ve kişi için dernek kurma, düşünce ve kanaatini açıklama yollarından birisidir. O halde bu özgürlüğe sınır getirilirken Anayasanın 29 uncu maddesinde öngörülen "Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması" ereğine yasa koyucu tarafından ne ölçüde uyulduğunun araştırılarak saptanması gerekir.

a) Basit bir karşılaştırma 2. maddenin (b) bendindeki kuralın, "Bu kanunla kurulması yasaklanan dernekleri kurmak veya idare etmek" suçu dışında Anayasada Milletvekili seçilme yeterliğini düzenleyen 68. maddeden esinlenerek ve ayna doğrultuda hazırlandığını göstermektedir. Bundan başka siyasi partilere üye olamayacakları düzenleyen 648 sayılı yasanın 8. maddesi de aynı doğrultudadır.

Siyasi partilerle dernek kuruluşlarının farklılıkları ve gördükleri hizmetin etkinlik derecesi bu maddenin (a) bendi münasebetiyle kararda tartışılmış ve varılan sonuç açıklanmıştır. Diğer taraftan Millet vekilliği seçilme yeterliğini düzenleyen Anayasanın 68. maddesindeki koşulların dernek kurucularında aynen aranmasını haklı gösterecek hiç bir neden de ileri sürülemez. Bunun ötesinde maddede öngörülen suçlarla hüküm giymiş olanların, dernek çalışmalarında da her halde toplum aleyhinde faaliyette bulunacakları varsayımından hareket edilerek bu gibilerin dernek kurmalarının ve Kanunun 15. maddesi gereğince de derneklere üye olmalarının temelli bir biçimde engellenmesi, Anayasanın 29. maddesinde saptanan sınırlamayı aşan ve hak ve özgürlüğün özünü ortadan kaldıran bir düzenleme niteliğine dönüşmektedir. Anayasa mahkemesince Kanunun 15. maddesindeki hükmün Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş olması da 2. maddenin (b) bendindeki Anayasaya aykırılığı giderecek nitelikte değildir.

b) Kaldı ki modern ceza infaz sisteminde suçluyu cezalandırmanın ereği, ondan öç almak değildir; Bunun tamamen tersine suçluyu düzelterip iyileştirerek onu yararlı bir kişi haline getirip topluma kazandırmak ve böylece toplumu korumaktır. Ceza infaz sisteminin amacı bu olduğuna göre suçluyu toplum dışına iten ve temelli hak yoksunluğu doğuran bir düzenlemenin hukuk devleti ilkesiyle de açıkça çatışacağı ortadadır. Hak yoksunluğunun sonuçlarından memnu hakların iadesi yoluna başvurularak kurtulmanın mümkün olduğu düşünülebilir. Ancak bu düşüncenin geçerliği kuşkuludur. Çünkü kanunlarda böyle bir yolun açık bulunması, hakkın özünü ortadan kaldıran kuralı Anayasaya uygun hale getirmez. Kaldı ki, kararın (IV A - 1/a) bölümünde "öte yandan siyasi parti yasaklarına aykırı davranmış bir kimse bunun yasal sonucu olarak siyasi partiler yönünden hak yoksunluğuna zaten uğramıştır. Bu davranış bir ceza hükümlülüğüne de yol açmışsa - ki böyle bir durum her zaman için söz konusudur - hükümlülük, 2. maddenin (b) bendinde yazılı ceza ve suçlara uygunluk oranında, ilgiliyi dernek kurma yönünden de hak yoksunluğuna uğratacaktır. 2. Maddenin (a) bendinde öngörülen ve genellikle, ceza giymemiş yalnızca siyasi partiden çıkarılmış veya çıkarılmayıp da partinin kapatılmasına sebep olmuş kimselere yönelen yasak böylelerini masum erekler güden dernekleri dahi kuramayacak duruma getirerek işi onları içinde buldukları toplumdan tecrit etmeye kadar vardırılmaktadır ki, bu tutumun sakıncaları açıklamayı gerektirmeyecek biçimde ortadadır" yolunda yer alan açıklamalar hükümlüler yönündende geçerlidir.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Yukarıda açıklanan hususlar, söz konusu bendin "Bu kanunla kurulması yasaklanan dernekleri kurmak veya idare etmek" suçlarından hüküm giyenler hakkında da geçerli olduğundan bu hususta ayrı gerekçe göstermeye gerek görülmemiştir.

Bu bakımdan 1630 sayılı yasanın dava konusu 2. maddesinin (b) bendindeki kuralın bütünü hakkın özünü ortadan kaldırır biçimde bir düzenleme gerektirdiği için Anayasaya aykırıdır.

Bu görüşü ve 2. maddenin (a) bendi dolayısıyla açıklanan gerekçenin bir bölümüne olan karşı oyu Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu benimsemiş, Kâni Vrana ise sadece 2. Maddenin (b) işaretli bendine "yasak dernekleri kurmak ve yönetmek suçlarından hüküm giyenler" bakımından Anayasaya aykırılık görerek katılmıştır.

II - Kurulması yasak olan dernekleri gösteren 4. maddenin son fıkrasında "Üniversite, fakülte, akademi ve bunlara bağlı okullar ile sair her türlü resmi veya özel eğitim ve öğretim müesseselerinde birden fazla öğrenci derneği kurulamaz" hükmü yer almıştır.

T. B. M. M. tutanak dergileri incelendiğinde dava konusu edilen fıkranın, Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyonu tarafından "Yapılan bu eklenti ile öğrencilerin - dernekçilik - marifetiyle bir diğerine düşürülmeleri ve istismar edilmeleri önlenmek istenmiş ve öğrencilerin gerçekten ve daha kuvvetli bir şekilde temsil edilebilmeleri öngörülmüştür" gerekçesiyle maddeye eklendiği görülmektedir.

Geçici Komisyonun gerekçesinden ve karardaki açıklamalardan pek yakın bir geçmişte öğrenci dernekleri arasında başgösteren anlaşmazlık ve düşmanlıkların başka bir deyimle öğrenci derneklerinin geçmişte yarattığı keşmekeşin ve bunların denetlenmemiş olmasının sonuçlarının ortadan kaldırılması amacı ile fıkranın maddeye girerek kanunlaştığı anlaşılmaktadır.

Öğrenciler arasında varlığı kabul edilen bu gibi sürtüşmelerin ve düşmanlıkların her öğretim kurumu içinde bir dernek kurulması halinde de süreceğini kabul etmek mantıklı bir düşüncenin sonucu olur. Bu sürtüşmenin ve doğurduğu olayların ortadan kaldırılması ise, işin kökenine inmek, ciddi ve etkin tedbir almak suretiyle sağlanabilir. Dernekleri kapatmak veya sayılanını asgariye indirmek bu anlamda bir tedbir niteliği taşımadığı gibi tersine öğrenci haklarından yararlanma durumunda olan öğrencilerin istemediği bir derneğe üye olmasını zorlayan yahut kanunsuz toplulaşma ve gruplaşmayı teşvik edici bir niteliğe dönüşme istidadı göstermektedir.

Bu bakımdan dava konusu edilen fıkra hükmü, güdülen ereği gerçekleştirilmeyeceği gibi Anayasanın 29 uncu maddesi ilkeleri yönünden öğrenci derneklerinin kurulmasını engelleyici ve dernek kurma hakkını ortadan kaldırması istenen tek dernek bakımından kanuni bir düzenleme de getirilmemiş olması yüzünden hem sınırlayıcı ve hemde askıda bırakıcı bir nitelik taşıdığı için Anayasaya aykırıdır.

Bundan başka kanunun 35 inci maddesinde öğrenci derneğinin amacı belli edilmiş ve 53 üncü maddesinde de "bu adlarla her ne suretle olursa olsun başkaca dernek kurulamaz" kuralı öngörülmüştür. Bir öğretim kurumunda o kurumun ada ile bir dernek kurulduğunu ve bu derneğin güttüğü ereğin öğrencileri kurum idaresi ve diğer kuruluşlar nezdinde temsil etmeye yöneldiğini varsayalım. 35. maddede öğrenci derneklerinin bu maddede belirtilen her hususla kesinlikle uğraşacağı yolunda bir buyruk yer almamış olduğundan derneğin tüzüğünde uğraşacağı ve yöneleceği alanı sınırlaması olağan sayılmak gerekir. Sınırlı bir çalışmaya da yönelmiş olsa o öğretim kurumunda başkaca dernek kurulması da olanaksız olduğundan, 35 inci maddede belirlenen amaç yönünde de öğrencilerin hakları askıda kalıyor demektir. Bu hal dahi başlıbaşına Anayasaya aykırılık sorunu doğurmaya yeterlidir.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Bu görüşe Muhittin Taylan, Kâni Vrana, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu katılmıştır.

III - Dava konusu edilen 1630 sayılı Dernekler Kanununun 35. maddesinin II numaralı fıkrasının (a) bendi "Dernek yöneticileri derneği temsilen dernek amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamaz veya beyanda bulunamazlar ve dernek mensuplarını da bu yolda harekete teşvik edemezler" hükmünü getirmiştir.

İlk bakışta masum gibi görülen bu kural ciddi bir incelemeye tâbi tutulduğunda Anayasal hakları esaslı şekilde sınırlayan ve bir bakıma özgürlüğü temelinden zedeleyen bir nitelik göstermektedir. Dernek kurmanın kişi için düşünce ve kanaatini açıklamanın bir aracı olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu nedenle dernek kurmanın ve onun çalışmalarının sınırlarınıdırılması aynı zamanda düşünce ve inanç özgürlüğünün de sınırlanması anlamını taşır. Hele Dernekler Kanununun 75 inci maddesinin 2. fıkrasındaki "Mesleki kuruluşlar, özel kanunlarında hüküm bulunmayan hallerde bu kanunun 35, 36, 37. 39, 42 nci maddelerine ve bunlarla ilgili müeyyidelere tabidirler" hükmü birlikte gözönüne alınınca düşünce ve inanç özgürlüğünün sınırlanması yalnız Dernekler kanunu çerçevesi içinde de kalmamış sendikaları da aynı şekilde sınırlandırarak onları toplumsal sorunlara seyirci kalacak ve böylece görevlerini yerine getiremeyecek bir duruma getirmiştir. Oysa Anayasanın 20. maddesi "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir veya yayabilir" ilkesini kesin hatlarıyla belirtmiştir. Tüzel kişiler de aynı ilke kapsamı içinde olduğu halde onların bu haktan yoksun bırakılmasını Anayasa açısından haklı gösterecek bir neden de yoktur ve dava konusu kural bu nedenlerle Anayasaya aykırıdır.

Bu görüşe Muhittin Taylan ve Ahmet H. Boyacıoğlu katılmıştır.

IV - Sava konusu 39. maddenin 3. fıkrası "yayımlanacak bildiri, beyanname veya benzeri yayınların ve bu konuda alınan kararın bir nüshasının, yayımın ihbarı maksadıyla, alındı belgesi karşılığında mahalli Cumhuriyet Savcılığına, diğer nüshasının da aynı gün mahalli mülkiye amirliğine verilmesi zorunludur" hükmünü öngörmektedir. Gerçekten derneklerin bildiri, beyanname ve benzeri yayınlarının etkin bir denetime bağlı tutulmasında kamu yararı bulunduğu kuşkusuzdur. Ancak bu denetim hakkının kullanılmasını ortadan kaldırmamalı veya bu sınıra vardırarak bir güçlük çıkaracak nitelikte olmamalıdır.

Sözü edilen fıkarda "yayımlanacak bildiri, beyanname ve benzerlerinden" ve ayrıca "yayımın ihbarı maksadından" söz edilmektedir. "Yayımlanacak" sözcüğü henüz yayımlanmamış anlamında kullanıldığı ve 39. maddenin 4. fıkrasında da Cumhuriyet Savcılığından alındı belgesi verilmeden basım ve yayımlanma işlemlerinin yapılamayacağı kesin kurala bağlandığı için Cumhuriyet Savcılığına evrakın verilmesinin yayım ve basımdan önce olacağı ve bu vermenin ihbar maksadıyla olduğunda kuşku yoktur. Oysa madde derneklerin bildiri yayınlamalarını düzenlemektedir. Bildiride bulunan fikirler suç niteliğini taşıyorsa bunun yayılması işlemi ile suç işlenmiş olur. Henüz yayım işlemi yapılmadan, başka bir deyişle suç işlenmeden Cumhuriyet Savcılığına yapılan ihbarın bir anlamı da olamaz. Çünkü Cumhuriyet Savcılarının önleyici kolluk görevi yoktur ve Savcılarının görevleri suçun işlenmesi ile başlar O halde Cumhuriyet Savcılığına yayınlanmamış bildiriye verme yükümlülüğünü yüklemek ve yayımı onun vereceği alındı belgesine bağlamak yersiz ve gereksiz işlemler olduğu ve bu gereksiz işlemlerin hakkın kullanılmasını güçleştirdiği ve Anayasadaki özgürlüğü sebepsiz olarak sınırladığı için 39 uncu maddenin 3. fıkrası da Anayasaya aykırı duruma gelmiştir ve iptal edilmesi gerekir.

Bu görüşü Muhittin Taylan, Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu benimsemiştir.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

V - Dava konusu 46. maddenin 2 numaralı fıkrası "Mahkemece kapatılan derneklerin bütün para ve malları hazineye intikal eder" hükmünü öngörmektedir. 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nun ceza hükümleri incelendiğinde kişisel bazı sorunlar yüzünden de derneğin kapatılmasına Tcarar verileceği buyruğunun maddelerde yer aldığı görülmektedir. Söz yelimi Kanunun 63. maddesinde bu tür bir hüküm yer almıştır. Konuyu biraz açıklamak gerekirse Kanunun 1. maddesi uyarınca Dernek en az yedi kişi tarafından kurulacaktır. Kanunun çizdiği kurala uygun bir amacı gerçekleştirmek için 10 kişice bir dernek kurulduğunu ve kuruculardan birisinin 2. maddenin (b) bendinde gösterilen bir suçdan dolayı almış olduğu cezayı diğer kuruculardan gizlediğini ve dernek çalışmalarının bir süre devam ettikten ve derneğin para ve mal elde ettikten sonra işin ortaya çıkarak suçlu kurucunun mahkemeye sevk edildiğini düşünelim. Hâkim 63. madde gereğince kurucuyu cezalandıracak ve derneğin kapatılmasına da karar verecektir. Dernek mahkemece kapatıldığı için 46. madde gereğince para ve malları da hazineye intikal edecektir. Kanunun ceza hükümlerini düzenleyen diğer maddeleri ele alınarak örnekleri çoğaltmak mümkündür ve 63. maddedeki kapatma hükmünün iptal edilmiş olması da diğer hükümler bakımından sonucu etkilememektedir.

Medeni Kanun hükümleri bakımından konu incelendiğinde görülen husus şudur: Medeni Kanunun 71. maddesinde "Bir cemiyetin gayesi kanuna, yahut adabı umumiyeye mugayir olursa, müddei umumilik makamının veya bir alâkadarın talebi üzerine o cemiyet fesholunur" ve 50. maddesinde de "..... Gayesi kanuna veya adabı umumiyeye mugayir olduğu için hâkim tarafından feshedilen hükmi şahsiyetlerin malları hilâfına dair olan şartlara bakılmaksızın hukuku amme müessesesine intikal eder" hükümleri yer almaktadır. Bu hükümlerin, Dernekler Kanununun 46/2 maddesi hükmünden çok ileri hukuk esaslarına dayandığında kuşku yoktur. Derneğin amacında kanuna aykırı bir durum yokken mallarına el uzatmak hiçbir şekilde tecviz edilemez. Ve kanunun 46/2 maddesi, işi amaç yönünden ele alınıyor sadece kapatma kararı ölçüsüne dayanarak dernek mallarına el atıp bunların hazineye intikal etmesini isteyen bir düzenleme içinde bulunduğu Hukuk Devleti ilkesine ve mülkiyet esaslarına aykırı bir duruma dönüşmüştür ve bu nedenle de anılan kural Anayasaya aykırıdır.

Bu görüşe Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu katılmışlardır.

VI - 1630 sayılı Dernekler Kanununun 53. maddesinin son fıkrasında "Bu adlarla her ne suretle olursa olsun başkaca dernek kurulamaz" kuralı yer almış ve davacı bu kuralın Anayasaya aykırılığını ileri sürmüştür. Dava konusu fıkra hükmünün kapsamını belirtebilmek için Kanunun öngördüğü kurallara göz atmakta yarar vardır.

4. maddenin son fıkrasındaki "Üniversite, fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler veya yüksek okullar ile sair her türlü resmi veya özel eğitim ve öğretim müesseselerinde birden fazla öğrenci derneği kurulamaz" 35. maddenin 2 ve 3 üncü fıkralarındaki "öğrenci dernekleri ancak, kuruldukları eğitim ve öğretim kurumuna kayıtlı öğrenciler tarafından, o kurumun öğrencilerinin, beden ve ruh sağlıklarının korunması, beslenme, çalışma, dinlenme ve boş zamanların değerlendirilmesi gibi, sosyal veya eğitim ve öğretimle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak, öğrencileri kurum idaresi ve diğer kuruluşlar nezdinde temsil etmek amacıyla kurulabilir.

Öğrenci dernekleri hiçbir şekil ve surette siyasi veya öğrencilikle ilgisi olmayan faaliyette bulunamazlar" ve 53. maddenin 2. fıkrasındaki "öğrenci dernekleri, kuruldukları fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitüler ve yüksek okullar ile diğer yüksek okullar ve her türlü resmi ve özel eğitim, öğretim müesseselerinin ismini alırlar" hükümlerden sonra dava konusu fıkra düzenlenmiştir. Bu düzenlemede "her ne suretle olursa olsun" ibare ve ifadesine de yer verildiği için, öğrenciler, 35. maddenin kapsamı dışında kalan sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

çalışmalarını okudukları müesseseler dışında dernekler kurmak suretiyle sürdürmekten ve bu derneğe okudukları öğretim ve eğitim müessesesinin adını vermekten yoksun bırakılmışlardır.

Öğrenci derneklerini 4. ve 35. maddedeki sınırlamalar dışında ayrıca kayıtlamaya bağlı tutmak dernek kurma özgürlüğünü ortadan kaldıracı niteliktedir ve dava konusu edilen 53. maddenin son fıkrası hükmü haklı bir nedene dayanmadığı için Anayasaya aykırıdır.

Bu görüşe Muhittin Taylan, Kâni Vrana, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu katılmıştır.

Sonuç olarak yukarıda açıklanan nedenlerle çoğunluk görüşüne karşıyız.

Başkan	Üye	Üye	Üye
Muhittin Taylan	Kâni Vrana	Muhittin Gürün	Şevket Müftügil

Üye
Ahmet H. Boyacıoğlu

KARŞIOY YAZISI

Sayın Abdullah Üner'in Karşioy yazısındaki düşüncelere aynen katılıyorum.

Üye
Kemal Berkem

KARŞIOY YAZISI

I- Anayasa Mahkemesi Kararının, 1630 sayılı Dernekler Kanununun 15. maddesinin iptal konusu hükümlerine ilişkin kısmı hakkındaki karşioy:

Anayasa Mahkemesi'nce bu hususda çoğunlukla verilen karar özet olarak:

a) İptal konusu 15. maddenin birinci fıkrasındaki "Dernek Kurma Hakkına sahip" deyimini ile Dernek Kurma Hakkının kullanılmasıyla yine bu hakkın kaynaklık ettiği derneklere üye olma hakkı

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

aynı koşullara bağlanmakla üye olma hakkının özüne dokunulmuş olur. ve Anayasa'nın değişik 29. maddesi ile de çelişkiye düşülmüş olur.

Bu nedenle 1630 sayılı Kanunun birinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan ve derneklere üye olma hakkının Dernek Kurma hakkına sahip olmakla sınırlanmasına yol açan "Dernek Kurma Hakkına sahip" deyimini Anayasaya aykırı olduğundan iptaline;

b) İptal konusu Kanunun 15. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesindeki "ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler" deyimini ile oluşan kural siyasi partilere yazılı öğrencilerin öğrenci derneklerine üye olmalarını yasaklamaktadır.

Bir öğrenciyi öğrenci derneğine veya Siyasi bir Partiye girme arasında seçmeli bırakmak sonuç olarak onu Anayasa'nın 56/1. maddesi ile tanınan siyasi partilere girme Anayasa hakkından yoksun etmek demektir.

Siyasi Partiye yazılı öğrencilerin, güdecekleri erek Yasa ile biçimlendirilmiş öğrenci derneklerine üye olmalarını yasaklamak yolunda bir kısıtlama Anayasa'nın değişik 29. maddesi ilkeleri ile de bağdaşamaz.

Bu nedenlerle sözü geçen 15. maddenin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan "ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler" deyimini Anayasaya aykırı olduğundan iptaline çoğunlukla karar verilmiştir." şeklindedir.

Aşağıdaki nedenlerle kararın bu kısmına katılmıyorum: zira;

1630 Sayılı Kanunun 15. maddesinin birinci fıkrasında yer alan iptal konusu hükümler:

"Dernek kurma hakkına sahip olan herkes derneklere üye olabilir",

"Siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler öğrenci derneklerine üye olamazlar" şeklindedir.

Anayasamızda dernek kurma hakkı ile ilgili hükümler 1488 sayılı Kanunla değişik 29. maddede düzenlenmiştir. Bu maddede (Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil ve usuller Kanunla gösterilir. Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün Milli Güvenliğinin. Kamu Düzeninin ve genel ahlâkın korunması amacıyla sınırlar koyabilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz.
.....)

denilmektedir.

Anlaşmazlığın çözülebilmesi için her şeyden önce:

1) Derneklere üye olma hakkı Anayasa'nın hangi hükmü ile ne şekilde korunmuştur'

2) Derneklere üye olma hakkı Anayasa'nın 29. maddesinin birinci fıkrasında yer alan sınırlama hükümlerine tabiidir' hususlarının saptanmasına bağlıdır.

Anayasamızın 29. maddesinin 1488 sayılı Kanunla değişmeden evvelki ilk metni aynen:

(Madde 29 - Herkes, Önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzeni veya genel ahlâkı korumak için Kanunla sınırlanabilir) şeklinde idi.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Görülüyor ki Anayasa'nın 29. maddesinin ilk metninde, derneklere üye olma hakkına dair açık ifadeler mevcut değildi. Fakat, eski 29. madde ile kişiye, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkı tanındığına göre, kişinin, temel hakları arasında mevcut olması gereken derneklere üye olma hakkının bir Anayasa hükmü ile korunmayacağı düşünülemez.

Bu nedenledir ki Anayasa'nın eski 29. maddesinin ilk cümlesindeki "herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir" ilkesi içinde, kişinin derneklere üye olma hakkı da mevcuttur. Nitekim Kararın çoğunluk gerekçesinde de Anayasa'nın 29. maddesindeki dernek kurma hakkının derneklere üye olma hakkına kaynaklık ettiği kabul edilmektedir.

Bu suretle kişinin derneklere üye olma hakkı. Anayasanın eski 29. maddesinin birinci cümlesi ile korunmuş olduğundan, bu hak da dernek kurma hakkı gibi, ikinci cümlede yer alan sınırlamalara tabi bulunmakta idi.

Anayasanın 1488 sayılı Kanunla değişik 29. maddesinin birinci fıkrasında da eski durum olduğu gibi muhafaza edilmiş, derneklere girme hakkı konusunda bir şey eklenmemiş olduğundan bu değişik 29. madde hükmü karşısında kişinin derneklere üye olma hakkı yine eski maddede olduğu gibi birinci fıkranın birinci cümlesinde yer alan "herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir" ilkesi içinde Anayasaca korunmakta ve kişinin derneklere üye olma temel hakkı da birinci fıkranın son cümlesindeki sınırlamalara tâbi bulunmaktadır.

Anayasa'nın değişik 29. maddesinin ikinci fıkrasına eklenen "hiç kimse, bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz" hükmü ise, gerek yukardan beri açıklanan gerekçeler karşısında ve gerekse yazılış biçimi itibarıyla T. C. Anayasanın yayımlanmasından on yıla yakın bir süre geçtikten sonra, kişinin temel haklarından olan derneklere üye olma hakkının Anayasaca korunduğunu ifade etmez: aksine, birinci fıkranın birinci cümlesindeki "herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir" ilkesi içinde var olan kişinin derneklere üye olma hakkının kendisine zorla kullandırılmıyacağını ve dernekte üye kalmaya zorlanılmıyacağını ifade eder ki bu hüküm bir çok tecrübelerin sonucu olarak konulmuştur.

Çoğunluk gerekçesinde, dernek kurma hakkının kullanılmasında yasanın dernek kuracaklarda bir takım nitelikler arayacağı Üstelik Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması söz konusu ise sınırlamalara da gidilebileceği, kabul edildiğine göre aynı esasların kişinin derneklere üye olma hakkının kullanılmasında da kabul edilmesi doğaldır. Anayasa koyucunun dernek kuracak kişiler hakkında sınırlamalar yapma hususunda Kanun koyucuya yetki tanınmasına sebep olan endişelerin derneklere üye olacak kişiler hakkında mevcut olmayacağı kabul edilemez. Kamu düzeni yönünden Derneklerin taşıdığı önem büyüktür. Dernek konusunda duyulan endişe dernek üyelerinin tüzük dışı faaliyetlerde bulunmaları ihtimalidir. Bu kabil faaliyetler kurucular kadar, miktarları onlardan daha çok olan üyeler tarafından da yapılabilir. Kurucular zamanla derneklerden ayrılmakta oldukları halde dernek üyeleri devamh şekilde artarlar. Bu nedenlerle Anayasa koyucu, derneğin amacını gerçekleştirecek şekilde çalışma ve gelişme imkânlarını aksatabilecek nitelik taşıyan kimselere dernek kurma haklarını sınırlamak üzere, Kanun koyucuya yetki verdiği gibi, bu sınırlama yetkisini derneklere üye olacaklar hakkında da vermiştir. Kanun Koyucu, iptal konusu 15. maddenin birinci ve ikinci cümlelerindeki derneklere üye olma hakkını, kamu düzeni mülahasası ile, Anayasa'nın değişik 29. maddesinin kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak sınırlamıştır. Toplumun içinde bulunduğu koşullara göre durumun takdiri Kanun Koyucuya aittir.

Bu nedenlerle iptal konusu birinci cümledeki, derneklere üye olma hakkının dernek kurma hakkına sahip olmayan kişilere tanınmamış olması suretiyle her iki hakkın aynı koşullara tâbi tutulması şeklinde yapılan sınırlama ile, kararda kabul edildiği gibi Anayasanın 29. maddesi ile

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

çelişik bir duruma düşülmüş olmadığı gibi Kanun Koyucu iptal konusu birinci cümledeki hükümle, Anayasa'nın 29. maddesinin kendisine tanıdığı sınırlama yetkisini kullanmış olduğundan bu sınırlamanın hakkın özüne dokunan bir tarafı da mevcut değildir.

Bir temel hak ve hürriyetin sınırlanması söz konusu olduğunda, sınırlamada o temel hak ve hürriyetin tahdit edilmesi zorunludur. Başka türlü sınırlama düşünülemez. Örnek vermek lazım gelirse, Anayasa'nın 11. maddesi genel sağlığın korunması amacı ile temel hak ve hürriyetlerin Kanunla sınırlanabileceğini kabul etmektedir. Ölüm tehlikesi bulunan sari bir hastalık baş göstermesi halinde genel sağlığın korunması amacı ile, belli bir süre için bütün yurttaki kişiler hakkında veya belli bir bölgede oturan kişiler hakkında evden dışarı çıkma yasağı konulabilir. Bu sınırlama da zorunlu olarak hürriyetin tahdidi vardır. Hürriyet tahdit edilmeden böyle bir sınırlama uygulanamaz. Her sınırlamanın bir hak ve hürriyeti tahdit etmiş olmasının hakkın özüne dokunur telakki edilmesi halinde ise hiç bir sınırlamanın uygulanmasına imkan kalmaz. Bir Anayasa hükmü ile de, uygulanma kabiliyeti olmayan bir yetkinin Kanun Koyucuya tanınacağı düşünülemez. Bu bakımdan bir temel hak ve hürriyetin sınırlanması söz konusu olduğunda hakkın özüne dokunmaması için bu sınırlamanın ya bütün kişiler hakkında belli bir süre için yapılması veyahutta yalnız sınırlamanın gerektirdiği koşulları haiz olmayan bazı kişiler hakkında yapılması mümkün olacaktır. Bu nedenle bir sınırlamanın bir hak ve hürriyetin özüne dokunmuş olmasını, bu sınırlamanın bu hak ve hürriyeti bütün kişiler hakkında tamamen ortadan kaldırması halinde mümkün görmek zorunluğu vardır. Hakkın özü deyiminin ifade edeceği anlam da böyle olmak gerekir.

İptal konusu birinci cümlede ise derneklere üye olma hakkı, bütün kişiler için tamamen yasaklanmış olmayıp yalnız dernek kurma hakkına sahip olmayanlar için tahdit edilmiştir. Bu nedenle dernek kurma hakkının özüne dokunma mevcut sayılamaz.

Keza, bir derneğin kurulmasından maksat, amaçlarının gerçekleşmesi için çalışması ve gelişmesidir. Bu hukuki müessesenin bu çalışma ve gelişmesine imkân verecek, amacına uygun bir kuruluşa sahip olması da hukuki bir esastır. Bir derneğin amaçlarını önleyebileceği Kanun Koyucu tarafından endişe edilen hususların bir sınırlama konusu yapılması bu hukuki esasa ve Anayasa'nın tanıdığı sınırlama yetkisine dayanır.

Kanun koyucu, öğrenci derneklerinin kamu düzeni yönünden taşıdığı önemi gözönüne alarak Anayasanın 29. maddesinin kendisine tanıdığı sınırlama yetkisini kullanmış ve öğrenci derneklerine üye olacaklar hakkında. Dernekler Kanununa göre öğrenci derneklerinin amaçlarına uygun nitelikler aramış olması nedeni ile, iptal konusu ikinci cümledeki "siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler öğrenci derneklerine üye olamazlar" hükmü ile yapılan sınırlamanın da Anayasa'nın 29. maddesi ilkeleri ile bağdaşmıyacak bir tarafı bulunmadığı gibi, bu sınırlama hükmü ile esasen siyasi partilere üye olma hakkı yasaklanmış olmadığından Anayasa'nın 56. maddesine aykırı bir tarafı da bulunmamaktadır.

Yukarıdan beri açıklanan nedenlerle kararın 1630 sayılı Kanununun 15. maddesinin birinci fıkrasında yer alan iptal konusu hükümlerindeki "dernek kurma hakkına sahip" ve "ile siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler" deyimlerinin iptaline ait kısmına karşıyım.

II. Anayasa Mahkemesi Kararının 1630 sayılı Kanunun iptal konusu 2. maddesinin a bendinin, 63. maddesindeki "ve dernek kapatılır" kuralının, 70. maddesinin sonunda yer alan (ve herhalde derneğin kapatılmasına karar verilir) kuralının iptaline; ve işin niteliğine göre Anayasa'nın değişik 152. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca iptal hükümlerinin yürürlüğe gireceği tarihin ayrıca belirtilmesine yer olmadığına ilişkin kısımları hakkındaki karşıoyumda, Sayın Abdullah Üner'in Karşıoy yazısında yer alan bu hususlara ilişkin karşıoylardaki görüşlerinin aynıdır.

KARŞIOY YAZISI

1 - 1630 sayılı Kanunun 2. maddesinin (a) bendine göre, 13/7/1965 günlü 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 111. maddesinin (B) fıkrası gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya çıkarılmayıp da bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri beş yıl dernek kuramazlar. Kararda da açıklandığı gibi bir siyasi parti üyesi hakkında 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 111. maddesinin (B) fıkrası uyarınca işlem yapılması ise bu kanunun dördüncü kısmında yer alan Cumhuriyetin, milli devlet niteliğinin, lâik devlet niteliğinin, Atatürk devrimciliğinin, demokratik düzenin, meşruluk temelinin, genel ahlâk ve adabının korunması için konulmuş parti yasaklarına aykırı eylemlerde bulunmasına bağlıdır. Dava konusu kural bu gibileri beş yıl süre ile dernek kurma hakkından da yoksun bırakmıştır. Bu kuralın Anayasanın 29. maddesindeki dernek kurma hakkını sınırladığı ortadadır. Ancak bu sınırlama, sebep ve amacı bakımından, Anayasanın temel hakların sınırlanabilmesi için kabul ettiği (Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğinin, Kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması nedeniyle sınırlanabilir) yolundaki ölçü ve ilkesiyle bağdaşmayan ve ona aykırı düşen bir nitelikte değildir.

Dernek kurma konusundaki bu geçici mahrumiyetin kişiyi toplum içinde tecrit edilmiş duruma düşüreceğini kabul etmek ise söz konusu hüküm amacını ve etkisini çok aşan bir sonuç çıkarmak olur. Çünkü toplum içinde dernekler yolu ile kurulacak ilişki için derneklere üye olabilme hak ve imkânının mevcudiyeti geniş ölçüde yeterlidir.

2 - 1630 sayılı Kanunun 63. maddesinde, 2. madde gereğince dernek kurma hakkına sahip olmadıkları halde dernek kuranlara bin liraya kadar ağır para cezası verileceği ve derneğin de kapatılacağı yazılıdır. Görüldüğü üzere bu hükümde dernek kurma hakkına sahip olmayanların dışında kalanların dahi cezalandırılması söz konusu değildir. Bir derneğin kapatılmasının o dernek üyeleri için Anayasanın 33. maddesinin kapsamına giren bir ceza teşkil etmeyeceği şüphesizdir. Böyle bir derneğin kapatılması ise, aynı kanunun bazı kimselerin geçici de olsa dernek kurma hakkına sahip olamayacakları ve bu gibiler dernek kurdukları takdirde cezalandırılacakları yolundaki hükümlerin güttüğü amacın gerçekleşmesi bakımından zaruridir. Aksi takdirde, Anayasaya aykırı bulunmamış olan, bu hükümlerin bir anlam ve değeri kalmaz.

3 - İşin mahiyeti Anayasanın 152. maddesi uyarınca iptal hükmünün yürürlüğe gireceği günün ayrıca belirtilmesini ve bir süre verilmesini gerektirdiği halde, kimi durumlarda ceza kovuşturmasına da yol açacağı ve özellikle Anayasa Mahkemesinin çalışmaya başladığı günden beri verilen bu çeşit öneller içinde boşlamlann yasama yolu ile doldurulduğunun görülmediği ileri sürülerek sözü geçen Anayasa hükmünün uygulanmasından vazgeçilmesi, yasama organının bu husustaki tutum ve davranışının Anayasa Mahkemesinin kararlarını etkilemesi sözkonusu olamayacağından yerinde görülmemiştir.

Kararın bu yönlere ilişkin bölümlerine bu sebeplerle karşıyım.

Üye
İhsan Ecemiş

KARŞIOY YAZISI

Sayın Abdullah Üner'in karşıy yazısındaki düşüncelere aynen katılıyorum.

Üye
Halit ZARBUN

KARŞIOY YAZISI

46. Maddenin ikinci fıkrasına ilişkin Sayın Kâni Vrana, Muhittin Gürün, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşıy yazılarında açıklanan gerekçelerle çoğunluk kararına karşıyım.

Üye
Ziya Önel

KARŞIOY YAZISI

I. İptali dava edilen 1630 sayılı Dernekler Kanununun 2. maddesinin (a) fıkrası şöyledir:

"13/7/1965 günlü ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 111. maddesinin (B) fıkrası gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya çıkarılmayıp da bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararının kendilerine yazı ile bildirilmesinden itibaren beş yıllık süre içinde Dernek kuramazlar."

Kanunun bu hükmünün amacını ve bu gibi kimselerin belli edilen süre içinde Dernek kurmaktan men edilmelerinin nedenini açıklığa kavuşturabilmek için Siyasi Partiler Kanununun 111. maddesinin (B) fıkrası hükmünün incelenmesi gerekmiştir:

648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun sözü edilen 111. maddesinin (B) fıkrasında; "Yukarıdaki (A) fıkrası gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkartılan veya çıkartılmayıp da siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri..... " demek suretiyle (A) fıkrasına atıfta bulunulmuş ve (A) fıkrasında ise; "yukarıdaki 2. bentte sayılanlar dışında kalan parti organı, mercii, kurulu, yardımcı kol organı veya bir parti üyesi tarafından bu kanunun dördüncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı Bileri işleyenler" hükmü bulunmuş ve şu suretle iptali dava olunan Dernekler

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Kanununun 2. maddesinin (a) fıkrasında sözü edilip siyasi partiden çıkartılmayı veya siyasi partinin kapatılmasını gerektiren fiiller, Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan fiillerden ibaret olunmuştur. Bu fiiller ise :

1) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şeklini değiştirmek amacını gütmek (Siyasi Partiler Kanunu made: 83)

2) Türk Milletine ait olan egemenliğin belli bir kişiye, zümreye, aileye yahut sınıfa bırakılması amacını gütmek (md. 84)

3) Türkiye Cumhuriyetinin milletlerarası hukuk alanında eşitlik ilkesine dayanan tüzel kişiliğini ortadan kaldırmak yahut milletlerarası hukuk gereğince münhasıran Türkiye Cumhuriyetinin yetkili olduğu hususlara diğer milletlerarası kuruluşların ve tüzel kişilerin karışmasını sağlamak amacını gütmek (md. 86)

4) Türkiye Cumhuriyetinin ülke bütünlüğünü bozmak amacını gütmek (md. 87)

5) Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı Devlet tekliği ilkesini değiştirmek amacını gütmek (md.88)

6) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde türk dilinden ve kültüründen gayri dil ve kültürleri korumak veya geliştirmek veyahut yaymak yolu ile Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını gütmek (md. 89)

7) Bölge veya ırk esasına dayanan siyasi parti kurmak veya herhangi bir bölgenin veya ırkın diğerlerine hâkim veya diğerlerinden imtiyazlı olması amacını gütmek (md. 90)

8) Türk vatandaşları arasında Kanun önünde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetmek yahut belli kişi aile veya zümrelere yahut sınıflara imtiyaz tanımak amaçlarhu gütmek veya belli kişi, aile, zümre veya cemaat esasına dayanan siyasi parti kurmak (md. 91)

9) Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik ilkesinin değiştirmek amacını gütmek (md. 92)

10) Halifeliğin yeniden kurulması amacını gütmek (md. 93)

11) Devletin sosyal, iktisadi veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasi yahut şahsî çıkar ve nüfuz sağlama amacı ile her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut kutsal sayılan şeyleri istismar edici ve kötüye kullanıcı faaliyetlerde bulunmak (md. 94)

12) Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine erdirmek ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden Kanuların "bu kanunlar maddede gösterilmiştir" hükümlerine aykırı amaçlar gütmek (md. 97)

13) Türk Milletinin kurtarıcısı ve Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk'ün şahsiyet ve faaliyetlerini veya hatırasını kötülemek veya küçük düşürmek amacını gütmek (md. 99)

14) Türkiye Cumhuriyetinin insan hak ve hürriyetlerine dayanan hukuk devleti niteliğini ve tek dereceli genel oy ilkesine bağlı çok partili demokratik düzeni tanımayan amaçlar gütmek (md. 100)

15) Anayasa'nın ikinci kısmında yazılı temel hak ve ödevlerin özünü tanımamak amacını gütmek(md. 101)

16) Anayasa'nın başlangıç kısmının ikinci fıkrasında yazılı saikle Anayasa'nın 4. geçici maddesinin üçüncü fıkrasında yazılı amaçları gerçekleştiren 27 Mayıs 1960 devrimini, yapılması gerekli olmayan veya haksız veya gayrimeşru bir hareket olarak göstermek amacını gütmek (md. 102)

17) Genel ahlâk ve adaba aykırı amaçlar gütmek (md. 105) gibi fiil ve hareketlerdir.

Bu fiilleri işleyen siyasi parti üyelerinin partiden çıkartılmaları ve bu gibi amaçlar güden siyasi partilerin de Anayasa Mahkemesince kapatılmaları Kanun hükmü gereğidir.

İşte iptali istenen Dernekler Kanununun 2. maddesinin (a) fıkrasına göre yukarıda yazılı fiil ve hareketlerden birini işleyen ve bu sebeple siyasi partiden çıkartılan veya siyasi partinin kapatılmasına sebep olan kimselerin beş yıl süre ile dernek kurmaları yasaklanmıştır.

Görüldüğü üzere, yukarıdaki fiillerin çoğu, doğrudan doğruya Demokratik düzeni ortadan kaldırmak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tebdil, tağyir ve ilga etmek neticelerini doğurabilen çok ağır ve vahim fiillerdir. Bu fiillerden birini işleyenlere veya bu gibi amaçlar güttüğünü sabit olan kimselere karşı Devletin; Anayasa'yı ve ülkenin bütünlüğünü ve hür demokratik rejimi korumak için gerekli tedbirleri alması başta gelen görevidir.

Kişilerin tek başlarına yapamayacakları bir işi yapmak ve tek başlarına başaramayacakları bir amacı gerçekleştirmek için en az yedi kişinin güçlerini ve çalışmalarını bir araya getirip birleştirmelerini sağlayan Derneklerin toplum içindeki güçleri ve etki dereceleri malûmdur. Toplumun düzenine milli güvenliğe ve genel ahlâka böylece kastedmiş kimselerin birleşerek ve zahiren masun sayılabilen bir amaç arkasına gizlenerek yıkıcı faaliyette bulunmalarına anayasal düzen içinde müsaade etmek olanağı düşünülemez. Nitekim Anayasa'nın 1488 sayılı Kanunla değişik 29. maddesinde; (Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, milli güvenliğinin, Kamu düzeninin ve genel ahlâkın korunması maksadıyla Dernek kurma hakkının Kanunla sınırlanabileceği) tesbit edilmiştir. Dernekler Kanununun 2. maddesinin (a) fıkrası da; Devlet düzenini ve "milli bütünlüğü koruma amacı ile ve Anayasa'nın işaret olunan ilkeleri doğrultusunda alınan tedbirler cümlesinden olduğundan Anayasaya aykırı olamayacağı düşüncesindeyim.

II. Dernekler Kanununun 15. Maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde; "Siyasi partilerden birine kayıtlı bulunan öğrenciler öğrenci derneklerine üye olamazlar" diye yazılıdır:

a) Anayasa'nın 119. maddesinde memurlarla bazı kuruluşlarda görev alanların siyasi partilere üye olmaları yasaklanmıştır. Anayasa'nın 120. maddesinin son fıkrası ile Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları bu yasak dışında bırakılmış iseler de bu madde 20/9/1971 günlü ve 1488 sayılı kanunla değiştirilmek suretiyle üniversite öğretim üyeleri ile yardımcıları da bu yasak içine alınmıştır.

Öğrenci Dernekleri, kuruldukları fakülte, akademi ve bunlara bağlı enstitülerin ve yüksek okulların ismini taşırlar, (Dernekler Kanunu md. 53) ve kuruldukları eğitim ve öğretim kurumlarına kayıtlı öğrencilerin beden ve ruh sağlıklarının korunması, beslenme, çalışma, dinlenme ve boş zamanlarının değerlendirilmesi gibi öğrencilerin sosyal veya eğitim ve öğretimle ilgili ihtiyaçlarını karşılamakla meşgul olmaları icab eder. Bu dernekler her ne surete olursa olsun siyasi amaçla kurulamazlar ve siyasi faaliyette bulunamazlar. (Dernekler Kanunu Md. 35)

Gerek Anayasa'nın işaret olunan değişik 120. maddesinden ve gerek 1630 sayılı Dernekler Kanununun dava konusu yapılmayan ve yukarıda işaret olunan hükümlerinden, Devlet daireleri ve memurlarında olduğu gibi, üniversiteler, akademiler ve yüksek öğrenim kurumları ile bunların birer cüz'i sayıları öğrenci derneklerinin de her türlü politik faaliyetlerin dışında tutulması amacı

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

güdülmüş ve bu nedenlerle Dernekler Kanununun 15. maddesinin birinci fıkrasının dava konusu ikinci cümlesindeki kural da gerek Anayasa'nın ve gerek Dernekler Kanununun bu amaç ve hükümleri doğrultusunda konulmuştur.

b) Şurasını da kaydetmek gerekir ki: Anayasa'nın 29. maddesi; bir derneğe üye olmak değil, (Dernek kurma) hakkından sözedilmektedir. Bu maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesinde "herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir." denilmek suretiyle bu husus açıkça belirtilmiştir.

Dernekler Kanununun 15. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde ise (Dernek Kurma) değil (kurulmuş olan derneğe üye olma) söz konusu bulunmuştur. (Dernek kurma) ile (kurulmuş olan bir derneğe üye olma) hakları arasında hukuken farklar mevcut olup değişik statülere tabidirler. Nitekim bu kararın IV. paragrafının "A" işaretli bölümünün 4 sayılı bendinin (a) fıkrasında; "Dernek kurmakla kurulmuş bir derneğe üye olmayı birbiriyle karıştırmamak gerekir. Dernek kurma hakkının kullanılması önemli bir girişimdir. Yasa kurulacak derneğin güvenilir ve saygın bir seviyede olmasını sağlama bakımından dernek kuracaklarda bir takım nitelikler arayabilir. Üstelik Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması söz konusu ise sınırlamalara gidilebilir Onun içindir ki dernek kurma hakkının kullanılmasına ile yine bu hakkın kaynaklık ettiği derneklere üye olma hakkı aynı koşullara bağlanırsa üye olma hakkının özüne dokunulmuş ve Anayasa'nın değişik 29. maddesi ile çelişkiye düşülmüş olur. 1630 sayılı Kanundaki düzenlemenin derneklere üye olabilmeyi nedenli kısıtladığının anlamak için bu kanunun çok daha yukarılarda tartışılan 2. maddesinin dernek kuramıyacaklarına ilişkin a, b işaretli bentlerine bir göz atılması yeterlidir.

Özetlenecek olursa: 1630 sayılı Kanunun birinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan ve derneklere üye olma hakkının dernek kurma hakkına sahip olmakla sınırlanmasına yol açan (Dernek kurma hakkına sahip) deyimini Anayasaya aykırı olduğundan iptal edilmesi gerekir." sözleri ile bu husus açıkça belirtilmiştir.

İptali dava edilen 15. maddenin birinci fıkrasının ikinci cümlesi dernek kurma hakkı ile bir ilgisi olmayıp sadece (kurulmuş olan öğrenci derneklerine üye olmayı) hedef aldığına ve Anayasa'nın 29. maddesi ise "dernek kurma hakkı" nı düzenlediğine ve "kurulmuş olan derneğe üye olma" bu maddenin kapsamı dışında bırakıldığına göre bahis konusu 15. maddenin birinci fıkrasının ikinci cümlesindeki "siyasi partilerden birine kayıtlı olan öğrenciler öğrenci derneklerine üye olamazlar" kuralının Anayasa'nın söz "konusu 29. maddesinin birinci fıkrası çerçevesi içinde mütalaa edilmesine ve bu fıkraya ayn düştüğü sonucuna varılmasına olanak yoktur.

c) Bunlardan başka; Anayasa'nın 56. maddesinin birinci fıkrasında "usulüne göre siyasi partilere girme ve çıkma" diye yazılmasıyla, siyasi partilere girme ve çıkma hakkının kullanılmasının bir usule tabi olacağı ifade edilmiş ve bu usulün nerelerden ibaret olacağı ise özel kanuna bırakılmış bulunmaktadır. Bu nokta dikkate alındığında öğrenci derneklerine üye olabilme hususunda Dernekler Kanununa konulan söz konusu sınırlamanın Anayasa'nın 56. maddesine de aykırı düşmediği sonucuna varılacaktır.

III. Dernekler Kanununun 63. maddesi (Bu Kanunun 2. maddesinin a ve b bentleri gereğince dernek kurma hakkına sahip olmadıkları halde dernek kuranların 1000. liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı ve derneğin kapatılacağı) hükmünü kapsamaktadır.

Dernekler Kanununun 2. maddesinin a bendinin memleketin bütünlüğünü ve demokratik hukuk devleti düzenini yıkmak amacını güden fiiller olduğu yukarıda 1 sayılı paragrafta açıklanmıştır. Bu maddenin b bendinde ise (ağır hapis cezasına veya taksirli suçlar hariç olmak üzere beş yıldan fazla hapis cezasına mahkûm olanlarla yüz kızartıcı suçlardan (zimmet, ihtilas,

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanmak, dolanlı iflas suçları gibi) veya bu kanunla kurulması yasaklanan dernekleri kurmak veya idare etmek suçlarından kesin hüküm giymiş olanlar) söz konusu edilmiş ve esasen Anayasa'nın 68. ve 306 sayılı milletvekilleri seçimi Kanununun 9. maddelerinde bu gibi kimselerin milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu üyesi seçilemeyecekleri saptanmıştır.

Bir kuruluşun meşru sayılabilmesi için hukuka ve kanunlara uygun biçimde kurulmuş olmasının ve çalışmaların da yeni kuruluş amaçlarına uygun olarak yönetilmesinin şart olduğunu izaha hacet yoktur. Yasalara uygun biçimde kurulmamış olan ve yukarıda yazılı fiilleri işlemiş veya o cezalardan biri ile hüküm giymiş olmaları dolayısıyla dernek kurma hakkını yitirmiş olan kimseler tarafından kurulmuş olan derneklerin kanun dışı ve gayrimeşru bir duruma düştükleri şüphesizdir. Bu gibi Kanun dışı ve gayrimeşru durumda olan derneklerin faaliyette bulunmaları ise doğrudan doğruya kamu düzenini ilgilendirir. Bu nedenlerle bu kabil derneklerin mahkeme kararı ile kapatılabilmesi Anayasa'nın 29. maddesinin ikinci fıkrasındaki kurala uygun düşmektedir.

IV. Dernekler Kanununun 70. maddesinde; "bu maddede yazılı suçları işleyen dernek yöneticileri hakkında bu maddede yazılı hapis cezası ik birlikte derneğin kapatılmasına karar verileceği de belirtilmiştir.

Dernekler, tüzel kişiliğe sahip ve yöneticileri tarafından idare ve temsil olunurlar. Yöneticilerin dernek adına yaptıkları her türlü tasarrufun hukuken derneği uzam edeceği malûmdur. Bu cihetler nazara alındıkta yöneticilerin dernek adına yaptıkları Kanuna aykırı ve suç teşkil eden fiillerinden dolayı - mahkûmiyetleri halinde - yine mahkeme kararı ile derneğin kapatılmasına karar verilmesi Anayasa'nın 29. maddesinin ikinci fıkrasındaki sınırlamaya uygun düşmektedir. Bu itibarla bu hususa ilişkin davanın reddedilmesi gerekir.

V. Dernekler Kanununun 63. maddesindeki "dernek kapatılır" ve 70. maddesindeki "ve herhalde derneğin kapatılmasına karar verilir" hükümlerinin iptaline karar verildiğine ve iptal kararında gösterilen gerekçelere göre yasama organlarına bu konuları yeniden düzenlemeye imkân vermek ve iptal kararı ile husule gelen boşluğun uzun zaman devam etmesinden doğan sakıncaları önlemek için Anayasa'nın 152. ve 44 sayılı Kanunun 50. maddeleri uyarınca uygun bir süre tanınması yerinde olacaktır.

Bu nedenlerle yukarıda işaret ettiğim Kanun hükümlerinin iptaline dair olan çoğunluk kararına katılmıyorum.

Üye

Abdullah Üner

Geçmişde bir (yasak dernek) kurmuş ve yönetmiş kişiyi yasak olmayan, derneklerin kuruluş ve yönetiminden alakoyamak, onu, kişiliğini koruma ve geliştirme olanağından ve toplumu da onun yararlı çabalarından yoksun kılma sonucunu verir ve binnetice Anayasa'nın temel ilkelerine ters düşer.

Esas Sayısı:1973/3
Karar Sayısı:1973/37

Bu düşünce ile 1630 sayılı K. un 2. maddesinin (b) işaretli bendinin tüm yasak dernekleri kurmak veya yönetmek suçlarından hüküm giyenler, için iptal edilmeyişine ve kararın yalnız bu bölümüne karşıyım.

Üye

Nihat O.
Akçakayalıoğlu